ÖMER NASUHİ BİLMEN

Hayatı Eserleri Anılar

met Selim Bilmen

R NASUHİ BİLMEN Hayatı Eserleri Anılar

BİLMEN BASIMEVİ
Çemberlitaş Palas Daire : 7
Tel. : 27 33 12 — 1975 —

ÖMER NASÛHİ BİLMEN

Hayatı – Eserleri – Anılar

VE

Bugüne kadar Neşredilmemiş Ahlâkî, Terbiyevî, Millî Romanı

İKİ ŞÛKUFE—İ TAAŞŞUK

Ahmet Selim Bilmen

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu aciz eseri hazırlamakla çok muhterem rahmetli pederim Ömer Nasuhi Bilmen'in hatırasına ithafla hayırlı bir işe girişmenin saadetini duyarak muvaffakiyeti Cenab-ı Hak'tan diliyorum.

Ahmet Selim BİLMEN

EVLADIMA HİTAB

Sevgili evlad-ı zekaperverim
Feyzini mevladan ümmid eylerim.
Siretine vermek için tab-ü fer,
Eyle bu manzumeye daim nazer
Sözlerimi dinle sevindir beni
Eylesin Allah, muvaffak seni...

Ömer Nasuhi BİLMEN

ÖNSÖZ

Bir deryayı anlatmak, hele onu görmemiş tanımamış olanlara ifade etmek çok zor bir iş.

Bu ummandan, bu deryadan hiç olmazsa bir bardak su almanın mutluluğuna erişmiş bir kimse olarak ve birçok zevatın teşvikıyle bu aciz eseri hazırlamağa cüret ettim.

Yapacağım hatalardan dolayı önce af'vı mağfireti ulu olan Tanrı'dan, sonra müteveffa peder-i alimden ve siz muhterem okuyucularımdan peşinen af ve hoşgörülerini dilerim.

Merhum

S.Bilmen

İlme ait afet, onu
unutmaktır.
İlmi zayi kılmak
da onu ehli olmayanlara
söyleyip telkin etmektir.

Hazreti Muhammet (Hadis)

Sene 1300. Miladi (1884)

Erzurum'un Salasor köyünde bir çocuk dünyaya gelir. Pederi zamanın ulemasından Hacı Ahmet Efendi'dir. Oğluna Ömer Nasuhi ismini koyar. Validesi Muhîbe hanım oğlunu dünyaya getirmeden bir kaç gece önce rüyasında gördüğü yeşil sarıklı nurani bir kaç zatın kendisine «Sen Mehdiyi doğuracaksın» dediklerini hikâye eder. (1)

Son derece gürbüz, sıhhatli bu çocuk zekâsı ve çalışkanlığı ile kısa zamanda dikkati çeker.

Dört yaşında başladığı Kuran-ı Kerime adeta aşık olur.

«Ümmetimin yapacağı ibadetlerin en faziletlisi Kuran-ı Kerim-i yüzünden bakarak okumaktır.» Hadis-i Şerifinin emrine uyarak hayatının son gününe dek, bir gün aksatmadan yerine getirir.

Her gün okuduğu bir cüz Kur'an-ı Kerim'ini başına koyar ve ondan sonra kendini okumaya yazmaya verir.

Ceza surelerini okuduğu zamanlarda gözlerinden yaşlar akar, Allah'ına olan bağlılığı ve korkusundan günahsız vücudu tir tir titrerdi.

---

(1) Ben bu rüyayı çocukluğumda Muhîbe Hanım (Babaannem) dan def'alarca dinlemişimdir.

Hacı Ahmet Efendi, oğlunun küçük yaşlarında üçüncü def'a Hac'ca gider ve orada vefat eder.

Ömer Nasuhi'nin amcası, Erzurum'da Ahmediye Medresesi müderrisi ve Nakibüleşref Kaymakamı Abdürrazak İlmi Efendidir. Yeğenini küçük yaşında yanına alır ve onun tahsili ile meşgul olur. Bu devrin büyük alimi Abdürrazzak Efendi, Nasuhi'ye ayrıca Erzurum Müftüsü olan arkadaşı Narmanlızâde Hüseyin Haki Efendi'den de ders aldırır.

Ömer Nasuhi kendini bu iki alimin hizmetlerine vakfeder ve onların ilminden mümkün olduğu nisbette nasibini alır.

Emanet aldığı eserleri bir gecede el yazısı ile yazdığını ve küçük yaşta öğrendiği ciltcilik ile ciltleyerek kütüphanesine bir eser kazandırdığını her zaman dinlemişimdir.

Yirmi yaşına kadar feyz aldığı bu iki alim de az bir arayla öbür dünyaya göç edince Annesi ve biricik kardeşini Erzurum'da bırakarak Trabzon tarikiyle İstanbul'a gelir.

★

O devirde talebelerin İstanbul'a kabulü de birçok şarta tabidir. Beraberinde getirdiği kitapların bir kısmına el konur ama bir vesile ile canı kadar sevdiği bu eserlere tekrar kavuşur.

Okumanın, öğrenmenin **«beşikten, mezara kadar»** olduğuna tam bir imanla inanmış olan bu kişinin kitaplara olan düşkünlüğü mutlaka dünya üzerinde az rastlanan tutkulardan biriydi.

İstanbul'da ilk olarak Fatih Medresesine yerleşir ve Fatih Dersiamlarından Tokatlı Şakir Efendi'ye intisap eder. (Yıl 1324)

İki sene süreyle Şakir Efendi'nin derslerini takip eden Nasuhi 1326 yılında icazet alır. Aynı yıl imtihanla Medrese-t-ül Kuzad'a girer. Burada Hukuk ilmini tahsile başlar. 1328 senesinde ise ALİYYÜLÂLÂ (birincilik) derecesiyle mezun olduktan sonra RUUS imtihanını da kazanarak Fatih Dersiamları arasına katılır.

Ömer Nasuhi 28 yaşındadır ve hayatının ilk devresi olan uzun öğrencilik yıllarını kapamış ve Dersiamlık payesine erişmiştir. Onun hayatındaki öğrenim devresi ise daha önce de belirttiğimiz gibi hayatının her safhasında devam etmiş ve bir anını dahi beyhude harcamamağa en büyük dikkati sarf etmiştir.

Öğrenmenin yanında öğretmeğe ve verdiği eserlerle dine ve ilme hizmet etmeye ömrünü vakfetmiştir.

★

Yarım asrı geçen memleket hizmetindeki fiili memuriyet hayatı boyunca öğretmenlik görevini de hiçbir zaman ihmal etmemiştir.

Talebelerini daima öz evlâdları kadar seven Nasuhi 13 Eylül 1928 (Milâdi 1912) yılında Dar'ülhilafetül Aliye medresesi kısm-ı âli fıkıh müderrisliği ile başladığı öğretim görevini vefat ettiği 1971 yılına kadar sürdürmüştür.

Fıkıh, usül-ü fıkıh, kelam dersleri yanında yirmi yıla yakın vazife aldığı Dar-ü-şafaka Lisesi'nde de Ahlâk ve Yurttaşlık dersleri vermiştir.

Altmış senelik muallimliği döneminde bir öğrencisini sınıfta bırakmadığı gibi zayıf notta vermemiştir. Yetiştirdiği binlerce genç kendisine «Şeker Muallim» ünvanını takmıştır.

Daima bir öğretmenin başarısını «talebelerini en az öz evladları kadar sevmesine bağlı olduğunu ve onların seviyesine inerek öğreteceği şeyleri en müfit şekilde kı-

sa ve özlü olarak» anlatmanın gerektiğini ve başarısının buna bağlı bulunduğunu ifade ederdi.

Hutbelerin de daima kısa irad edilmesini ister. «Başı sonunu unutturmayacak» uzunlukta olmasını isterdi.

Öğrenmenin ve tahsilin nihayeti olmadığını her zaman tekrarlıyan Nasuhi bu konuyu bakın manzum olarak nasıl dile getiriyor.

İLM-Ü MA'RİFET

Aklı başında uyanık kimseler,
Subh-u mesâ kesb-i kemalât eder.
Sen de benim sevgili yavrum! müdam
Eyle kemalâta koşup ihtimam
Kesb-i fezâil edip ey gonce fem
Nur ile parlat nazarın dembedem.
Kesb-i kemalâta çalıştıkça sen.
Bulmuş olur faide senden vaten.
İlm-ü hüner âlem için ruhdur,
Bab-ı hüner, herkese meftuhtur.
İlme çalışmakta bugün ehl-i garb
Yükseliyor durmayarak rûz-u şeb
Sen de kazan, eyleme ey hûşyar
Başkasının ilmi ile iftihar.
İnmiş idi gerçi yere mâide,
Var mıdır ondan bize bir faide?
Biz dahi ikdam ederek subh-u şâm
Kesb-i kemalât edelim bittemam.
Zulmet içinde kalalım biz neden?
Âleme hurşid, Ziya pâş iken.
Gül gibidir akl-ü zekâ, fikr-i sâf,
Bilgi ziyasiyle bulur inkişaf.

İlm-ü fazilet iken izzetnümun,
Ehl-i cehalet, efe lâ ye'kılûn.
Sanma biter cühl-ü taletle iş,
Kafile-i sa'ye yürü, sen yetiş,
Merd-i ataletşiyem ettikçe âh,
Kim eder ahvaline atf-ı nigâh?
Bunca şuûnat-ı feciül'eser,
Adem için mucib-i ibret yeter..

Arapça ve Farsça'yı Türkçe kadar iyi bilen Nasuhi bir ara Fransızcaya da merak sarmış ve tercümeler yapacak kadar öğrenmiştir. Lisana olan ihtiyacı ve lisan sevgi ve ihtiyacını da şöyle dile getiriyor.

«Sa'y ederek merdüm-i hikmet eser,
Elsine-i halkı taallüm eder.
Bizlere bilhassa lisan-ı arap,
Vermededir başka kemal-ü edep.
Ruh-ı edebilir o lisan-ı güzin,
Çünki odur bedraka-i ilm-i din.
Ya lügat-i fürs ne pâkizedir,
Kubbe-i irfana bir âvizedir.
Nutkumuza başka teravet verir.
Fikrimize haylice vüs-at verir.
Etmek için bizdeki âsârı derk.
Bu güzelim dilleri bilmek gerek.
Elsine-i şarkdan eden ihtiraz.
Şarkımızın kıymetini anlamaz.
Bunları tahsile şitâb etmeli
Vahdet-i İslâma taraf gitmeli.»

Ömer Nasuhi Temmuz 1329 yılında da Fetvahane-i Âli müsevvitliği görevine başlamış ve bu yıllarda annesini ve kardeşini uzun bir aradan sonra İstanbul'a getirterek evlenmiştir.

Bu yılları şöyle anlatır;

«Uzun ayrılıktan sonra tekrar validеme ve biricik kardeşime kavuşmuştum. Dünya'nın en mutlu insanı olmam gerekirken harp faciası memleketi sarmış Çanakkale Savaşı da başlamıştı. İstanbul'u tanımayan üç hanımı evde bırakır (Validesi, kendi ve kardeşinin hanımı) kardeşimle beraber askerlik şubesinin yolunu tutardık. Her sabah gittiğimiz şubeden izdiham yüzünden akşam geri döner ve evimizde geçirdiğimiz bir gece için Tanrı'mıza şükrederdik.»

Ömer Nasuhi bu arada Mahkeme-i Temyiz Şeriye Dairesi Hey'eti Telifiye azalığına tayin olunmuş ve bu görevin o devirde askerlikten muaf olması üzerine askerlikten af edilmiştir.

Bütün benliğini vatanına milletine vakfetmiş bu büyük insan Vatan Sevgisi'ni de şöyle dile getiriyor.

Bil vatanın kıymetini, kadrini.
Maskat-ı re'sin tanı her şehrini.
Şefkati bol validemizdir vatan.
Bir ebedî abidemizdir vatan.
Yeryüzünün cennetidir yurdumuz.
Yurdumuzun hâdimidir ordumuz.
Gülşen-i pürfeyz-ü tarabdır vatan.
Düşmanının çeşmine batsın diken.
Ümmet-i merhumeyi yarebbenâl.
Eyleme gülzar-ı vatandan cüdâ..

Biricik biraderini Çanakkale'de kaybeden Ömer Nasuhi hergün gözyaşı dökmüş ve üzüntüsünü şöyle ifade etmiştir.

«Harbi Umumide büyük kardeşim
Mahrem-i ruhum, ebedi yoldaşım,
Nur-ı şehâdetle açıp perr-ü bal,
Etmiş idi cennetine intikâl,
İşte o günden beri ben bikesim
Oldu cihan sahası bir mahbesim.»

Ömer Nasuhi, Temmuz 1338 yılında da Meclisi tetkikiye şer'iye azalığına getirilmiştir.

Büyük Millet Meclisi tarafından «Meşihat-ı İslâmiye» dairesinin ilgasına kadar bu görevde kalmıştır. Bu dairenin ilgası üzerine müderrislik görevine devam etmiş ve Şubat 1926 da İstanbul Fetvahanesi müsevvitliğine atanmıştır.

Haziran 1943 yılında seçimle İstanbul Müftülüğü görevine getirilmiş ve 1960 yılına kadar bu vazifeyi ifa etmiştir.

Uzun memuriyet hayatı süresince sadece 1953 yılında Hac farizesini yerine getirebilmek için üç aylık izin almış ve 60. gün görevine başlamıştır. Uzun yıllar içerisinde bir tek gün dahi vazifesine gitmediği görülmemiştir.

Ömer Nasuhi Cumhuriyet devrinin her safhasında Diyanet İşleri Başkanlığı görevi için istenmiş ve kabul etmemiştir.

Siyasetten daima uzak kalmış ve kalmayı tercih etmiştir.

Gerçek bir din adamının vazifesi «milletin, vatanın hayrına dua etmek ve siyasetten uzak kalmak» olduğunu söyler ve evladlarına tek vasiyeti de bu olmuştur.

Siyaset hakkındaki görüşlerini de şu bir kaç satır ile dile getirmiştir.

«Etme siyasetle sakın iştigal;
Berk-i siyasetle yanar perr-ü bal.

Ehl-i siyaset olamaz her kişi,
Ehline terk etmelidir her işi
Verme halel birliğine ümmetin,
Nef'ine say, eyle bütün milletin
Kendi işinle yürü kıl iştigal
Görmesin alem seni şuride hal...»

★

Sonsuz ilmine, dini ve hukuki dehasının derinliğine rağmen büyük tevazuu onu bir kat daha yüceltmiştir.

En basit bir meseleyi dahi kitaba bakmadan ve mes'ele sahibi yanında ise ona da göstermeden fetva vermezdi.

«Sizin fetva vermeğe en cüretli olanınız, ateşe atılmağa en cüretkâr olanınızdır» hâdisini tekrarlar ve fetvalarında hata etmemek için her an Tanrı'ya niyazda bulunurdu.

Onu üzen meselelerin başında telak, faiz ve miras meselesi gelmekteydi.

Batı ülkelerindeki din adamlarının bir sürü hurafeyi dahi rahatlıkla söylerken, uzun yıllar Türkiye'de ne acıdır ki gerçek bir din adamı dinin emirlerini rahatlıkla ifade edememiş ve ifadesi suç sayılmıştır.

Hergün mektupla sorulan yüzlerce suale uzun zamanını ayırır her sual sahibinin mektubu üzerinde vereceği cevabın müsveddesini hazırlar bilahare temize çekerek en kısa zamanda cevaplandırırdı. Bu sual ve cevapları ömür boyunca saklamıştır.

1960 ihtilaliyle Türkiye'de yeni bir devir başlamış oluyordu. Cumhuriyetin her devrinde olduğu gibi İhtilalden sonra da Diyanet İşleri Başkanlığı için yine Ömer Nasuhi Efendi akla gelmiş ve devrin başkanı Cemal Gürsel

tarafından bu görevi kabul için rica ve israr edilmişti. O güne kadar daima bu görevi reddeden bu zatın bu sefer kabulü çok manalıydı.

O günün havası içerisinde eğer zayıf mizaçlı bir kimse bu göreve getirilseydi Türkiye'de çok şeyler değişirdi.

Ezanın Türkçe okunmasından Kur'anı Kerim'in Türkçe okunmasına kadar değişik cereyanlar o günlerin yaygın sloganları idi.

Yine ne gariptir ki Türkiye'de dinle yakın uzak ilişkisi olmıyan kimselerin dini tadil için gösterdikleri gayret şayanı hayrettir.

Evet, işte o günün şartlarında bu görevi kabul etmekle Türkiye'de birçok değişikliği önlemeyi başardı ve bir müddet sonra da vazifesini yapmış bir insanın huzuru içinde emekliliğini isteyerek kendisini daha fazla çalışmaya ve son büyük eseri olan Kur'anı Kerim Tefsiri'ni yazmağa adadı.

Ömer Nasuhi efendi okumayı, yazmayı sevdiği kadar insanlarla sohbetten o nisbette zevk alırdı. Hiçbir gün misafiri eksik olmaz, her misafirinin mesleği ve kişiliği ile mütenasip sohbetler ederdi. Sabrı sonsuzdu. Kendisine en ters gelen konularda dahi karşısındakini sabırla sonuna kadar dinler ve en yumuşak şekilde onu iknaya ve doğru yolu göstermeğe çalışırdı.

Yürümeyi, camileri dolaşmayı ve kabristanları ziyareti severdi. Eski arkadaşlarının birer birer ahrete intikali onu fazlasiyle müteessir eder, gözyaşı dökerdi.

Son derece sağlam bir bünyeye sahipti.

Diyanet İşleri Reisliği döneminde ilerlemiş yaşına rağmen merdivenleri çok hızlı çıkmasına dikkat eden arkadaşları «Aman Hoca Efendi nazar değecek biraz yavaş çıkın» dediklerini şaka olarak anlatırdı.

Büyük ilim dehası yanısıra çok nüktedan bir mizaca sahipti.

Bu büyük Alim 12 Ekim 1971 günü 87 yaşında olduğu halde İstanbul'da Fatih'teki evinde vefat ederken arkasında birçok eser bırakmanın ve kıyamete kadar unutulmamanın huzuru içersindeydi.

Rahmetu-İlahi aleyh.

ESERLERİ

Ömer Nasuhi Efendi çocukluğunda okumaya büyük merak sarmış. Edebiyat ve İlimle uğraşmaya daha küçük yaşlarda başlamıştır. Bu uğraşı da ömrünün sonuna kadar devam etmiştir.

Küçük yaşlarında Edebiyatın bütün dallarına merak sarmış eline geçen eserleri bir gecede okuyup bitirirmiş. «Gözlerim kan çanağına döner, sıhhatim bozulurdu. Validem gecenin geç saatlerinde gelir, islenmiş lambanın camlarını siler, bazen de artık yat diye üflerdi» diye anlatırdı.

Beğendiği eserleri el yazısı ile kopya eder ve kitaplığına koyarmış. O devirde basma eserlerin azlığı ve teminin zorluğu dikkate alınacak olursa böyle bir çabayı takdirle karşılamak gerekir.

Edebiyat merakının ileride verdiği eserlerinde büyük yararını görmüş olduğunu her zaman söylerdi.

Mecellenin tamamını ihtiva eden ve son derece karışık mesaili ihtiva eden «Hukuki İslamiye Kamusu»nun üslubu dahi bu sayede son derece akıcı bulunmaktadır.

Ömer Nasuhi Efendi yazı hayatına da çok küçük yaşlarda daha Erzurum'da iken başlamıştır.

Hayatının safhalarına ve önemli gördüğü konuları manzum olarak defterine geçirir ve vakit buldukça da bunları kendisi ve yakınlarına okurdu.

Kitabımızın son kısmında muhterem okurlarımıza sunacağımız İki Şükufe-i Taaşşuk (İki Aşk Çiçeği) adlı terbiyevi romanı Erzurum'da iken yazılmış bir eseridir.

Ömer Nasuhi Efendi bu romanını çok sever, yakınlarına da def'alarca okumasına rağmen bu gençlik çiçeğini daima saklardı.

Yazılışının üzerinden yaklaşık olarak üç çeyrek asır geçmiş bulunan bu romanda temiz bir aşkı ve devrin özelliklerini bulacağız. Bu özelliklerin kaybolmaması için de hiçbir değiştirmeğe lüzum görmedik. Lisandaki tebeddül mutlaka büyük olmuştur. Fakat o devre ait tamlamalar ve edebiyatın o günkü lisanını yansıtmak bakımından bir tarihi belge olarak saklamayı ve aynı üslupla vermeği uygun gördük.

Her eseri basıldığında bir çocuk safiyetiyle sevinen bu zatın uzun yıllar sakladığı bu romanının vefatından seneler sonra neşrinden de mübarek ruhunun memnun olacağını umar Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

★

Ömer Nasuhi Efendi Edebiyat merakının yanında mecmua, gazete ve dergilere de pek çok ilmi yazılar yazmış ve makaleler neşretmiştir.

«İlim müminin kaybolan bir malıdır, her nerede olursa alıverin» Hadis-i Şerif'i uyarınca topladığı ilmini de yazıya dökmüş ve bu yolda çok büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Malum olduğu üzere memleketler ilim ile kurulur, ilim ile korunur ve ilimle yüceltilir. Dünyanın bütün ilerlemiş ülkeleri bu yükselişini ilme borçludur.

Türkler de ilmi eskiden beri herşeyden üstün tutmuşlar, alimleri evliyalar mertebesinde zikretmişlerdir. Türklerin ilerleme zamanları da şüphesiz ki ilme büyük kıymet verdiği asırlara tesadüf eder.

Türkiye'nin bütün illerini bezeyen mabetlerin yanıbaşında medreseler, ilim yuvaları kurulmuştur. Bu ilim yuvalarındaki muallimlerin yetiştirme görevi yanında eser verenlerin sayısı da bir hayli kabarıktır.

Ömer Nasuhi Efendi ise son devir alimleri arasında müstesna bir yer işgâl eder. Bütün mahdut imkânlara ve memleket şartlarına rağmen çalışkanlığı ve büyük sabrı sayesinde çok fazla eser vermiştir.

Şimdi sırası ile bu eserlerine bir göz atalım ve bir ömrü rahatlıkla doldurabilecek bu yapıtlarını bir kere daha yad edelim.

★

Ömer Nasuhi Efendi'nin eski yazı devrinde basılmış olan ilk eseri Muvazzah İlmi Kelam Dersleri adlı eseridir.

«(Bu kitab, Müslümanların sahih akidelerini havidir. Alel'ıtlak dinlere ve bilhassa mübarek İslâm Dininin ulvî mahiyetine dair bir hayli mühim mebhasleri ihtiva eder. İslâm akideleri hususunda bir çok tedkikleri câmi, kelâm mes'elelerile alâkadar bulunan bir kısım felsefî nazariyeleri, tetebbu'ları muhtevidir. Zamanımızda münakaşa mevzuu olan tarihî, içtimaî bir takım mes'eleler hakkında da bir hayli malûmat ve mütalâatı haiz bulunmaktadır. Efradı Ümmetin maneviyatını yükseltmeğe, hakikatleri araştırmakta bulunan genç fikirleri tenvire, cem'iyeti beşeriyenin ruhî ihtiyaçlarını tatmine hizmet edecek yeni bir tarzda yazılmıştır. Bu hususlarda muhterem eslâfımızdan ve muasırlarımızdan bir çok zatların ilmî eserlerinden istifade olunmuştur.

Bu kitabın metin kısmı, başlı başına muhtasar, müfid bir akaid risalesi demektir. İzah serlevhası altındaki kısım da bir şerih mahiyetinde bulunmaktadır.)»

diye kısa bir önsözle neşreylediği bu eser çok büyük bir alâka görmüş ve son derece beğenilmiştir.

Devrin Şeyhül'islâm'ı Hayri Efendi de bu eseri okumuş ve büyük iltifatta bulunduktan sonra «Bu eseri tersinden başa doğru okumak ihtiyacı duydum» demiştir.

Malum olduğu üzere Kur'anı Kerim ilk önce böyle okunur.

Ömer Nasuhi Efendi hayatı boyunca tevazu ve alçak gönüllülüğü elden bırakmamış başarısı için daima Ulu Tanrısına niyazda bulunmuştur.

Yüksek ahlâk sahibi ve büyük alimin eski yazı devrinde basılmış iki eseri daha bulunmaktadır.

Bunlar; Nesayihi Kur'aniyye ve Ahlak-ı İslamiye Dersleri'dir.

Nesayihi Kur'aniyye bir Ramazan ayında Fatih, Süleymaniye ve Ayasofya Camii Şeriflerinde vermiş olduğu otuz adet vaazı ihtiva etmektedir.

Bu eser yeni yazı devrinde ise Kur'an'dan Dersler ve Öğütler (Otuz nev'iye) namıyla tekrardan tab edilmiştir. Ayrıca Ahlak-ı İslamiye Dersleri de «Yüksek İslâm Ahlâkı» namı ile bastırılmıştır.

Ömer Nasuhi Efendi Türkçeye olan büyük vukufu yanında Arapça ve Farsçayı da en az ana dili kadar iyi bilirdi. Buna rağmen Tefsir yazmaktan daima çekinmiştir.

«Her kim Kur'anı mübini kendi re'yi ile tefsir ederse ateşten oturacağı yeri hazırlasın» hadisini okur ve hata yapmaktan fazlası ile korkardı.

Ömer Nasuhi Efendi'nin ilk tefsir çalışması İstanbul'un 500. yılı münasebeti ile hazırladığı Fetih Suresi'nin tefsiri olmuştur.



Yirmidokuz ayetten müteşekkil olan bu surenin tefsirini «İstanbulumuzun Beşyüzüncü Fetih yıldönümünü tebrik ve Hak Teala Hazretlerine teşekkürlerimizi arz ve takdim maksadı ile» yazdığını ifade eden Nasuhi Efendi kitabının son kısmına iki bölüm daha ilâve etmiştir.

Bunlar;

1 — İslamiyetin yüksek mahiyeti ve itilası.

2 — İstanbul'u almak için o güne kadar yapılan muhasaralarla ilgili tarihi malumat ile Fatih Sultan Mehmet'in tercemei hali ve Fethin hikâyesidir.

Bu eserin ayetleri ve tezhibi büyük hattat Abdülkadir Efendi merhum tarafından çok büyük bir özen ve bir san'at şaheseri olarak hazırlanmıştır.

Ömer Nasuhi Efendi de önce Meali Şerifleri yapmış ve bilahare geniş şekilde tefsirini yazmıştır.

Bu eserin ikinci bölümünde bütün dinlere ait geniş malumat verilmiş ve İslamiyet'in bu dinlere olan üstünlüğü misallerle anlatılmıştır.

Bu bölümde müslümanların terakkilerine engel olan yanlış hareketleri de bir bir sıralamıştır.

Gelin bu bölümü bütün müslümanlara bir dersi ibret olmak üzere okuyalım.

«Bugün küre-i arzın muhtelif parçaları üzerinde yaşayan birçok müslüman cemiyetlerinin matlup derecede terakki etmelerine engel olmakta bulunan başlıca yanlış hareketler, kanaatimize nazaran şunlardır :

1 — : Dinî İslâm, bu âlemde tağyiri kabil olmayan bir âdeti ilâhiyenin cereyan edip durduğunu göstermektedir. Buna rağmen bir kısım İslâm semiyetleri bu adeti ilâhiyenin tarzı ceryanına muhalif hareketlerde bulunmuşlar ve bu cihetle terakkiden mahrum kalmışlardır. Halbuki, bu hususta da Peygamber efendimizin nezih, azimkâr hayatını örnek tutmaları icap ederdi.

Hayatı nebeviyyeye ait mufassal kitaplar üzerinde tetkikat icrası şöyle dursun, şu bizim muhtasar «Suretülfeth» tefsirinde bilmünasebe yazdığımız bazı icraatı nebeviyyeye bile dikkat edilirse Resuli Ekrem efendimizin bu adeti ilâhiyeye ne kadar riayetkâr olduğu nümayan olur.

Evet.. Fahri alem efendimizin bu icraatı, bizleri bir hikmeti ilâhiyeden pek güzel haberdar etmektedir. O hikmet ise bu dünyada Hak Taâlâ Hazretlerinin bir adeti subhaniyesi olan ve bir takım esbab ve müsebbebat silsilesi teşkil eden hayat şartlarına riayetin lüzumudur.

Şöyle ki : Nebiyyi Zîşan efendimiz, vahyi ilâhîye mazhar idi, kendisinden bir çok mucizeler, harikalar zuhur edip duruyordu. Bu hale nazaran düşmanlarının bütün ahval ve harekâtından vahy ile daima haberdar olabilirdi. Bahusus Hudeybiye seferinde düşmanlarını harikulâde bir tarzda mağlûp ve perişan edebilirdi, düşmanların arasındaki zayıf müslümanlar da ara yerde ezilmemek için yine harikulâde bir suretle İslâm mücahitlerince anlaşılabilirdi. Fakat bu, böyle olmadı. Alâlâde hayat şeraiti neyi icap ediyorsa o vechile hareket olundu. Çünkü böyle hareket olunması, arz ettiğimiz vechile âdeti subhaniye icabatından idi.

Maahaza Resuli Ekrem Hazretlerinin tarzı hayatı sureti faaliyeti, ümmeti için her hususta bir imtisal nümunesi olacaktı. Eğer Fahri âlem efendimizin bütün icraatı harikalara müstenit olsa idi ümmeti için bir nümune teşkil etmiş olamazdı. Çünkü bütün ümmetinin öyle harikalar ile iş görmesi mutasavver değildir.

Şu da var ki, eğer bütün icraatı Nebeviye, harikalar sayesinde husule gelecek olsa idi akıl ve fikrin istimaline, mücahede şerefine nailiyete meydan kalmazdı. Hal-

kın iman ve taatide ihtiyarî değil, iztirarî olmuş olurdu. Böyle bir hal ise beşriyetin bir darı imtihan olan bu dünyaya getirilmesindeki hikmete münafidir.

İşte bunun içindir ki, Fahrülmürselin efendimiz vahye, harikaya müstenid olmaması muktezayi hikmet olan bütün hususatta zahirî olan esbap ve müsebbebat silsilesini nazarı kudsîsine almış, ona göre hareketlerini tanzim buyurmuş, bu suretle de ümmeti merhumesine hayat yolunda pek mükemmel bir imtisal nümunesi teşkil etmiştir.

(ولكم فى رسول الله اسوة حسنة)

Binaenaleyh bizlere de lâzımdır ki, herhangi maksadımızın husulünü mücerred harikalardan beklemiyelim, belki bu husustaki âdeti ilâhiye ne ise ona riayet edelim, zahirî olan esbap ve şeraite sarılalım, malûmdur ki, esbaba tevessül, tevekküle mâni değildir. Biz esbap ve şeraita sarılmakla beraber muvaffakiyeti yine Hak Taâlâ Hazretlerinden bekliyelim. Çünkü esbab ve şeraiti yaratan, müessir kılan da yine odur.

2 — Müslümanlık, daima say'-ü gayreti emir ve tavsiye eder. Bu böyle iken birçok müslümanlar atalet içinde yaşamaya başlamış, tevekkül ve kanaat mefhumlarını yanlış anlamış, başka milletlerin ne kadar çalışıp durduklarından bihaber bulunmuş, daha zinde bir halde iken rahat döşeğine uzanıp yatmayı ihtiyar etmiş, binaenaleyh başka milletler ile hayat mübarezesine devam edemiyerek meydanı hasımlarına açık bırakmışlardır.

3 — Müslümanlık, şiddetli bir riyazeti, tahammülsüz bir zühd-ü ferağati değil, ancak sefahatten sayılacak hareketlerden gayri meşru yaşayışlardan kaçınılmasını emir ve tavsiye buyurmaktadır. Halbuki müslümanların bir takimi zühd-ü takvadan mâdud sanarak atilane yaşa-

mak yolunu tutmuş, diğer bir büyük takımı da bütün bütün zevk ve safaya dalmış, gizli düşmanların yanlış telkinatına kapılmış, sefıhane bir hayatın esiri olmuş, milletin hayrının sarfı lâzımgelen servet ve zâmanını bütün sefahat uğrunda elden çıkarmış, maneviyata veda etmiş, bunun neticesinde de cemiyetin faaliyeti felce uğramış, ahlâkı, iktisadiyatı iflasa yüz tutmuş, başka milletlerin inkişafına meydan bırakmıştır.

4 — : Müslümanlık, kuvvet ihzarını bir vecibe kılmıştır. Kuvvet ihzarı ise ticarî, sınaî, ilmî bir nice müesseselerin vücuduna mütevakkıftır. Binaenaleyh bu müesseseleri vücude getirmekte bir vecibe bulunmuştur. Çünkü dinî İslâm nazarında bir şey bir vecibe olunca onun tevakkuf ettiği şeylerde birer vecibe olmuş olur.

Halbuki bir çok Müslümanlar bu vecibeleri güzelce takdir edememiş, zamanlarının icabatına göre kuvvet ihzarına çalışamamış, başka milletler ise bu hususta pek büyük bir faaliyet göstererek kendilerine pek kuvvetli bir mevki temin etmişlerdir.

5 — : Dinî İslâm, ulum ve fünuna büyük bir kıymet vermiş, müntesiblerinin ilim ve irfan ile bihakkın mücehhez olmalarını emir ve tavsiye etmiştir. Hayfa ki bir çok Müslümanlar zamanlarının ihtiyaçlariyle mütenasip bir halde ilim ve marifet tahsil etmemiş, ilim ve fen bir gaye değil, bir maişet vesilesi ittihaz edilmiş, bu maişet cüz'î bir bilgi ile temin edildikten sonra artık bunun tevessüsüne, tekemmülüne maddî ve manevî semereler husule getirebilmesine ehemmiyet verilmemiş, maziye ait olan ilmî mefahir bile muhafaza edilememiştir. Öte taraftan sair milletler ise evvelce cehalet ve atalet içinde yaşarken bilâhare ilim ve fenne büyük bir tehalükle sarılmışlar, bu sahada büyük büyük hatveler atmışlardır. Hatta bizim kütüphanelerimizde unutulmaya mahkûm olan atalarımızın pek kıymetli yadigârları olduğu halde ancak birer ikişer

nüshası bulunabilen bir çok kitaplarımızı da onlar tabı ve neşrederek ilmin yüksek kadrini ne derecelerde takdir ettiklerini cihana göstermekte bulunmuşlardır.

Velhasıl: Müslümanların ilim ve fen sahasındaki durgunlukları da asrî terakkiyatı takip edebilmelerine engel olmuştur.

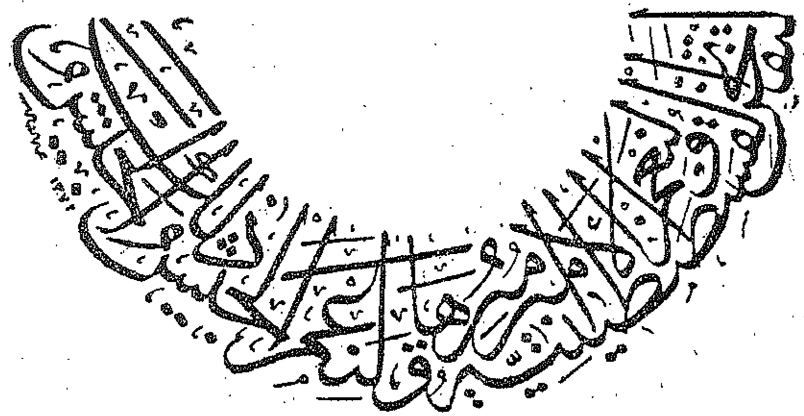
6 — : Müslümanlık, hakkı riayeti, ahlâka riayeti, bahusus hodkâmlıktan ziyade diğerkâmlığa riayeti emir ve tavsiye etmiş, ve mütekabil bir halde vuku bulacak diğerkâmlık neticesinde hodkâmlıktan beklenilen faidelerin de husule geleceğini göstermiştir. Bu böyle iken bir çok Müslümanlar bu hususta da kusur etmişler, yalnız hodkâmlığın = şahsî menfaatların esiri olmuşlar, kendi menfaatları uğrunda din kardeşlerinin menfaatlarını haksız yere ihlâlden çekinmemişler, bu uğurda bir nice kudsî vazifelerini, unutmuşlar, bir nice ulvî kanaatları feda etmişler, bunun neticesinde de Müslümanların içtimaî hayatında rahneler açılmış, tefrikalar yüz göstermiş, rekabetler vücude gelmiş, mücadeleler devam etmiş, bu pek acınılacak hallerden de rakip milletler pek çok müstefit olmuşlardır.

Velhasıl : Bütün şu nahoş haller, bu dünya hayatının güzel, müterakki bir tarzda devamı için Hallakı hâkîmin takdir ve tayin buyurmuş olduğu âdetlerin cereyanına ademi riayetten ve İslâmiyetin pek hakimane olan talimatına, tavsiyelerine ademi tevassülden ileri gelmiş şeylerdir.

Binaenaleyh dünyanın her tarafında bulunan Müslümanlar, şu müessif hallere nihayet verir, lâyıkı vechile faaliyete başlar, İslâmiyetin ulvî talimat ve vesayasından ilham alarak maddî ve manevî sahalarda yükselmeğe çalışırlarsa şüphe yok ki, hem kendi varlıklarını İslâmiyetin ulviyetile, mütenasip bir terakki dairesinde muhafaza etmiş, hem de müslümanlığın mütevali inkişafına güzelce hizmette bulunmak şerefini kazanmış olurlar.

«Kişiye çalıştığından başka yok.»

Eserin son bölümü İstanbul'un muhasaralarına ve Fatih Sultan Mehmet'in terceme-i haline dair bulunmaktadır.



Hazreti Fatihe hitab :
Seni tanzîr ediyor çehresi parlak güneşin,
Ne kadar parlasa da olmayacaktır bir eşin,
Öyle bir neyyiri pür şaşaadır ki. zatın,
Bütün afak-u semavât senin miratın.
Sen ki Fahrür rüsülün medhine oldun mazhar,
Bütün âlem seni tebcîle şitab etse değer.

★

HUKUKÎ İSLÂMİYYE VE ISTILÂHATI FIKHİYYE KAMUSU

«Hukukî İslâmiyye ve Istılâhatı Fıkhiyye Kamusu» Ömer Nasuhî Efendi'nin en büyük yapıtları arasındadır. Bu eser bir ömür boyu çalışmayı gerektirecek mahiyettedir ve İslâm dinine, İslâm hukukuna yapılmış büyük bir hizmettir.

Malum olduğu üzere İslâm hukukuna ait Arapça yazılmış muhtasar ve mufassal binlerce eser vardır. Fakat bu hukuka dair bütün aksamını ihtiva eden Türkçe bir tek eser dahi mevcud değildir.

Türkler asırlarca İslâm hukukunu kabul etmişler ve bununla hükmetmişlerdir. Ne acıdır ki; bugün üniversitelerimizde Roma hukuku dersleri okutulurken yarım asır öncesine kadar hükümleriyle idare edilen bu hukukun dersleri okutulmamaktadır.

İslâm hukukunun tümünü ihtiva eden ve Türkçe olarak yazılmasını öngören bir çalışmaya ilk olarak Şeyhül'islâm Hayri Efendi merhumun Meşihatı zamanında teşebbüs edilmiştir.

Bu devirde Fetva Emanetinde Mecelle Şarihi Ali Haydar Efendi bulunmaktaydı.

Bu iş Meşihat Dairesinde bir heyet-i İlmiyye'ye havale edildi. Ömer Nasuhî Efendi'de bu devirde Fetvahane-i Aliye Heyeti telifiyye azalığında bulunuyordu..

Bu hayırlı iş ise bu dairenin ilgası yüzünden yarıda kalmış ve bu büyük teşebbüs akamete uğramıştır.

Çalışkanlığın, sebatın bir abidesi olan Ömer Nasuhî ise bu işi tek başına başarmayı üzerine almış ve büyük ilm-i onurunun yanında sonsuz tevazuu ile bu eseri vucüde getirişini bir de onun ağzından dinleyelim.

«Teşebbüs edilen hayırlı bir işin noksan kalmasına gönlüm razı olmadığından aczime bakmaksızın böyle bir kamus - Noksan bir halde de olsa - vücude getirmek azminde bulundum, senelerce çalıştım. Bu sırada İslâm Fıkhının ibadetlere ait olan kısmını «Büyük İslâm İlmi - Hali» ünvanıyle ayrıca neşre muvaffak oldum. İslâm hukukunun yazmakta bulunduğum diğer aksamını da inayeti Hak'la altı cild olmak üzere başkaca yazıp bitirdim. Bu suretle işbu «Hukuku İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye» adındaki eser vücude gelmiş oldu.»

Bunca çaba bunca gayret sadece bir işin tamamlanması içindi. Ömer Nasuhî Efendi ne bu eseri yazdığı devirde ve ne de daha sonraki yıllarda bunu bastırmak imkânına sahip değildi. Bu çalışma sadece teberrüken yapılmış ve İslâm dinine bir hizmetti.

El yazısı ile yazdığı bu eseri ciltleyerek kütüphanesinin bir köşesine koymuş ve en az çeyrek asır vermiş olduğu bir çabanın tek nüsha meyvesini almanın mutluluğu ve huzuruna ermişti.

Bu çalışmadan, bu eserden çok az kimsenin haberi vardı. Büyük tevazuu yaptığı işleri afişe etmesine de mani idi.

«Bu eserin basılması tamamen kendi deyimiyle «Allahı'n bir lutfu olmuştur.» Yakın arkadaşı ve kendisine de büyük sevgi ve hayranlığı bulunan Ordinaryüs Prof. Ebül'ulâ Mardin'in büyük gayreti ile olmuştur.»

İstanbul Hukuk Fakültesi 1949 tarihinde bu eserin tab'ına başlamış ve 1955 yılında da ilk cildini ikinci def'a neşretmiştir. Üniversite bu eseri ancak bin adet bastırmıştır.

Birçok zevad ise bu İslâm hukukuna ait mufassal eserin tekrar tamamen tab edilmesini arzu ve rica edince «Bilmen Yayınevi» tarafından 8 cild halinde tekrar bastırılmıştır.

Bu büyük eser hakkında çok şey söylenmiş ve yazılmıştır.

«HUKUKİ İSLÂMİYYE VE ISLAHATI FIKHİYYE KAMUSU»NUN TEMİN EDECEĞİ BÜYÜK FAYDALAR

Hak ve adaletin en büyük ve feyizli kaynaklarından olan İslâm hukuku asırlarca en medenî milletlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği halde bugün mukayeseli hukuk sahasında lâyık olduğu yeri alamamış bulunmaktadır. Roma hukuku, kaidelerinin zaman ve devlet şekilleri içinde geçirdiği istihale ve hayatın zaruretlerine intibak bakımından, ilim âleminde büyük bir kıymet arzettiği halde İslâm hukukunun; aynı istihaleleri geçirmiş, hayat şartları birbirinden farklı ve ayrı ayrı medeniyetlere sahip olan Türk, Arap, İran, Hint gibi müteaddit İslâm milletlerinin içtimaî bünyelerine uymuş ve ihtiyaçlarına cevap vermiş olmasına ve bugün de içinde adalet ve faziletin en esaslı hükümleri saklı bulunmasına rağmen mukayeseli hukuk sahasında ve hukukun tekâmülünde bugün bir rolü bulunmaması hukuk ilmi namına esefle karşılanmak icabeder.

Bugün İslâm hukuku esaslarının meydana konması, bunların ehemmiyet ve kıymetlerinin dünya hukuk âlemi ve ilmi içinde belirtilmesi bu ilmin inkişafı bakımından büyük bir hizmet olacaktır; çünkü İslâm hukuku üzerinde mukayeseli hukuk kaide ve usulleri dahilinde yapılacak tetkikler bir taraftan bu hukukun ehemmiyetini meydana koyacak bir taraftan da birçok meselelerde cemiyetin en âdil hareket kaidelerini bulmağa yardım edecektir.

Mazide İslâm hukukunun gelişmesinde ve hâdiselere tatbikinde büyük hizmetleri dokunmuş olan Türk hukukçularına bugün de bu hukukun zaman kıymet hükümleri dahilinde tetkik ve izahı vazifesi düşmektedir. Fakat bu mühim işe başlamak için seleflerimizin bir bahr-i bîpâyan diye tavsif ettikleri fıkıh ilmini, İslâm hukukunu bütün inceliklerivle ortaya koymak lâzımdır.

Asırlar ve kıtalar içinde, milletler ve medeniyetler arasında yayılmış muazzam bir hukuk manzumesini bugünkü nesillerin anlayabileceği bir şekilde ve toplu olarak ortaya koymak her ilim ve hukuk adamının yapabileceği bir iş değildir. Değerli âlimimiz ve Müftümüz Ömer Nasuhi Bilmen büyük bir bilgi ve ihatanın, yorulmak bilmez bir mesainin mahsulü olan bu kıymetli eserleriyle bu çok güç işi başarmış bulunuyorlar. Bugünün ve yarının hukukçuları orijinal mukayeseli hukuk tetkiklerine, kanun vazıları hazırlıyacakları kanunlara esas olacak bilgileri bu değerli eserde bulacaklardır. Bu kitapla Türk Hukuk edebiyatı kıymetli bir eser kazanmış bulunuyor. Üniversite böyle bir eseri neşriyatı arasında görmekle büyük bir haz ve memnuniyet duymaktadır. Eserin fazıl müellifini bu büyük başarısından dolayı tebrik ederken bu eserleriyle biz hukukçulara yapmış oldukları kıymetli yardımlarından dolayı şükranlarımızı sunmağı da bir borç sayıyorum.

İstanbul Üniversitesi Rektörü
Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami ONAR

«HUKUKÎ İSLÂMİYYE VE ISTILAHATI FIKHİYYE KAMUSU» YAYINLANIRKEN

Millî medeniyet, bir bakıma, millî olanla yabancı olan her nevi kıymetlerin ve müesseselerin devamlı ve şuurlu bir surette millî icaplara göre telif ve terkip edilmesi yolu ile bir milletin hayatında teessüs eyliyen tarihî devamlılıktan ibarettir. Milletlere, insanlık camiası içinde, hususî hüviyetlerini kazandıran bu tarihî devamlılık vakıası, kaynağını millî mâzinin derinliklerinden alarak istikbale yönelen millî hayat hamlesinin ifadesidir. Milletlerin medeniyet seviyeleri ve yaşama kabiliyetleri bu hayat hamlesinin kuvvet ve istimrarı ile mütenasiptir.

Bu zaviyeden bakıldığı zaman, millî tarihimizin başka milletlerin tarihinde rastlanmıyan çok dikkate değer bir vasıf taşıdığı görülür. Bilhassa Atatürk inkılâbı ile tarihimizin seyrinde vukua gelen bâriz değişiklik ve tarihî devamlılığımızda hâsıl olan sarsıntı düşündürücü bir keyfiyettir.

Millî hayat hamlemizin Şarktan Garba sert ve kat'î bir hareketle yönelmesinden ileri gelen bu sarsıntı bir tarihî ânın doğurduğu bir ârıza olmaktan ziyade Tanzimattan beri başlamış olan önüne geçilmez tekâmülün bir neticesi sayılmak icab eder.

Filhakika, memleketimiz yüz şu kadar seneden beri Garpla Şarkın bir mücadele sahnesi oldu. Bu mücadele Şarkın eski medeniyet kuvvetlerinden yıpranmış olanların Garbın zinde kültür ve teknik kuvvetleri önünde ergeç hezimete uğraması tabiî idi ve, esas itibariyle, matlûp olan da bu idi. Fakat itiraf etmek lâzımdır ki, bu çarpışmayı uzun yıllardan beri sevk ve idare eden bir avuç münevver zümresi de çarpışmaya ekseriya mütevekkilâne seyirci kalan büyük halk kitlelerimiz de çok kere hatalı bir düşünüşe kapıldılar. Umumiyetle zannedildi ki, Türk milleti Şarkla Garp arasında mutlaka kat'î bir tercih yapmak, biririne zıd ve hattâ düşman sanılan bu medeniyetlerden birini bütünü ile kayıtsız, şartsız kabul etmek, diğerini ise toptan ve kayıtsız, şartsız red ve inkâr etmek mecburiyetindedir. Bu düşünüş, eski bir medeniyet patrimuvanına sahip olan Türk cemiyetinde her iki istikametten gelen tesirlerin birbirini toptan ve tamamen ifna etmesinin imkânsızlığına binaen, telâkkilerimizde ve müesseselerimizde hâlâ devam eden Şark-Garp ikiliğine sebep oldu.

Halbuki karşılıklı nüfuz ve tesirlere her devirden fazla tâbi bulunan bir medeniyet dünyasında böyle bir düşünüşün sakatlığı âşikârdı; doğru olan Garbın iyisini almak, Şarkın iyisini yaşatmak ve bunları, millî zaruretlere göre, telif ve tertip etmekti. Aksi kanaatte bulunanlar böyle bir ayıklamanın ve terkibin zorluğunu, hattâ imkânsızlığını her vesile ile ileri sürerek bir çeşit fatalizme düştüler. Maahaza iddialarında hakikat payı yok değildi. Garba kapılarımızı alabildiğine açtıktan sonra oradan gelecek iyi, kötü muhtelif tesirler ve müesseseler bir nevi gümrük muayenesine tâbi tutulmazdı. Lâkin asıl mesele başka idi. Asıl mesele, kanaatimizce, Garp-Şark probleminin ötedenberi vazediliş tarzında, Garpla Şarkın gerek beşerî, gerekse millî zemin üzerinde, birbirini tamamlıyabileceklerine, birbiri ile, hiç değilse bazı noktalarda, kaynaşabileceklerine inanmamakta idi. Bu inanmamazlık memleketimizin ve milletimizin tarihî ve coğrafî realitelerine nazaran, büyük bir hata idi ve çok uzun yıllardan beri için çırpınıp durduğumuz intikal devresinin ve onun doğurduğu maddî ve manevî buhranların devam edip gitmesine meydan verecek mahiyette idi.

Atatürk inkılâbı ile kapalı ve eskimiş bir Şark camiası olmaktan kurtulan ve Garptan gelen her şeye bilâtefrik, bol bol yer veren Türk milleti, ciddî bir ayarlama ve müvazelendirme devrine girmiş bulunmaktadır. Bundan sonra, Şark-Garp problemini Şark veya Garp lehine mü-

taassıp taraftarlıktan sıyrılarak vazetmemiz lâzımdır. Artık başarılan inkılâpların sağlam temelleri üzerinde muhtelif medeniyet ve kültür çevrelerinden gelen tesirlere şuurlu bir şekilde açık, onları şekilden ziyade ruh ve esasa yöneltерek millî şartlarımızla en makul tarzda telif ve terkibe muktedir, kendisi ve insanlık camiası hakkındaki vazifelerini daha fazla müdrik, olgun, köklü bir millet haysiyetiyle hareket etmek mükellefiyetindeyiz. Varlığımızın temeli ve dinamizm mânâsını ifade eden inkılâpçılığımızın rehberi olmak gereken liberal ve uyanık bir tarihî devamlılık şuurunun ilk şartı her iyi, doğru ve güzel olan yeniye de, eskiye de aynı derecede saygı göstermektir.

Son zamanlarda müşahede etmekte bulunduğumuz bazı fikir hareketleri ve teşebbüsler bize bu karakterde bir tarihî devamlılık şuurunun canlanmağa başladığını ifade eder gibi görünüyor. Millî benliğimize mal olmuş bulunan İslâmî terbiyenin, lâyık umdeler titizlikle korunmak şartiyle, ailede ve mektepde kuvvetlendirilmesi ceryanı, Ankara Üniversitesinde bir İlâhiyat Fakültesinin açılması kararı, İstanbul Hukuk Fakültesinde bir Mukayeseli Hukuk Enstitüsünün kurulması, yine İstanbul Hukuk Fakültesinde bir Türk ve İslâm Hukuk Tarihi Enstitüsünün yakında tesisi tasavvurları bu hareket ve teşebbüsler cümlesindendir. Bu suretle geniş ve müsbet bir ilim zihniyetine dayanan, milletimizi yersiz aşağılık duygusundan olduğu kadar mânâsız gurur hissinden de uzaklaştıracak ve onu şerefli mazisinden aldığı kuvvet ve imanla istikbalin ileri hedeflerine ulaştıracak olan olgun bir fikir hareketinin başlamış bulunduğunu sanıyoruz. Son senelerin demokratik inkişaflarına bağlı olan bu fikir hareketinin her gerilik devrine veya, ekseriyetle, inkılâp zamanlarına hâs ifrat ve tefritlerden âzade sâlim bir istikamette inkişafı temenniye şayandır.

İstanbul Müftüsü muhterem Ömer Nasuhi Bilmen tarafından telif edilen bu Kamus böyle bir fikir havası içinde intişar ediyor. İntişarı, bu sebeple, çok mes'ut bir tesadüf eseri olduğu kadar çok değerli bir mânâ da taşımaktadır. Çünkü bu güzide telif, değer ve mânâsını daha iyi belirtmek maksadiyle, geniş hatlariyle hatırlattığımız tarihî tekâmülümüzün mühim bir merhalesini tesbit etmekte, müşahede eylediğimiz fikir hareketinin yüksek bir ifadesini vücude getirmektedir.

Hukuk Fakültesi, muhterem selefim Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Dekanlığı zamanında bu eserin neşri hakkındaki isabetli kararı vermekle duyulan büyük bir ihtiyacı karşılamak istemiştir. Zira, İslâmî esaslara dayanan eski hukukumuzun çoğu hukuk tarihimize intikal eden ve bu itibarla millî bir kıymet taşıyan müesseselerinin izahına yarayacak böyle bir Kamusa şiddetle ihtiyaç vardı. Muhterem hocam Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin, Yargıtay Reislerinden muhterem Ali Himmet Berki ve emsali gibi birkaç hukuk üstadı müstesna olmak üzere, eski hukukî müesseselerimizi bihakkin izaha muktedir zevat nâdir denecek derecede azalmıştır. Bu müessif vaziyet gözönünde tutulursa bu vasıfta bir Kamusun hukuk tarihimizi tetkik edecek olan bugünün ve yarının genç hukukçuları için ne değerli bir yardımcı olacağı anlaşılır.

Eser çok uzun ve geniş bir tetebbüün mahsulü olan derin bir vukufla hazırlanmıştır. En muğlâk meseleler sehli mümteni denecek bir vuzuhla şerh ve izah edilmiş, en ince teferrüat dahi gözden kaçırılmamıştır. Muhterem müellifinin önyazısından da anlaşıldığı veçhile birinci cildi teşkil eden bu eseri İslâm hukukunun muhtelif kısımlarına taallûk eden daha beş cild tâkip edecektir. Fakültemiz onların da yakın zamanda intişar sahasına çıkmasını çok arzu eder ve bu hususta hizmette bulunmağı bir vazife bilir.

Neşri evvelce kararlaştırılmış olan bu kıymetli eser için bu nâçiz satırları yazmak fırsatına kavuşmuş bulunmakla şahsen ayrıca şeref ve bahtiyarlık duymaktayım. Eserin fazıl müellifine İstanbul Hukuk Fakültesi namına teşekkürlerimi sunar, ilmin hazinemize kazandırdıkları bu güzide Kamusun hazırlanmasında masruf büyük himmetlerinden dolayı hayranlıklarımı ifade eylemeği derin bir zevk telâkki ederim.

İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Hüseyin Nail KUBALI

«HUKUKÎ İSLÂMİYYE KAMUSU» NİÇİN VE NASIL NEŞREDİLDİ?

Uzun asırlardan beri milletimizin hukuk nizamını temin etmiş ve 1926 yılında Türk Medenî Kanununun kabulüne kadar memleketimizde tatbik edilmiş bulunan İslâm Hukukuna ait tam ve müdevven bir Kamusun yapılmamış olması hukukî hayatımızda çok büyük bir eksiklik teşkil ediyordu.

İstanbul Müftüsü, Fatih Müderrislerinden çok muhterem Ömer Nasuhi Bilmen'in uzun yılların mesaisi neticesinde böyle bir eser meydana getirdiğini, Hukuk Fakültesi Dekanı bulunduğum sırada haber alınca, bunu Fakültemiz hesabına neşretmeyi düşündüm. O sırada eserin Fakültemizce tabettirilmesine mütedair muhterem müellifinden de yazılı bir telif aldım.

Ancak herhangi bir hukukî eserin Fakülte hesabına bastırılabilmesi için, Üniversitemizde müesses usule göre, o eserin selâhiyetli Fakülte Öğretim Üyeleri tarafından incelenmesi ve bu hususta bir rapor verilmesi iktiza ettiğinden, İslâm Hukuk Kamusunun müsveddelerinin tetkiki işi, bu sahadaki geniş selâhiyeti, vukufu malûm ve müsellem olan Medenî Hukuk ve Toprak Hukuku Ordinaryüs Profesörü çok muhterem üstad Ebül'ulâ Mardin'den rica olundu. Eseri baştan başa inceleyen muhterem Profesör, Dekanlığa, bu Kamusun Fakültemizce bastırılmasının fayda ve lüzumuna dair müdellel bir rapor verdi ve bu suretle hukuk edebiyatımıza büyük bir kıymet ilâve edecek olan eserin basılması imkân dahiline girdi.

Bu defa Kamusun birinci cildinin tamamlanması müyesser olmakla, eserin takdimi zımmında bir mukaddime yazılması, gerek muhterem müellif ve gerek muhterem üstadım Ord. Prof. Ebül'ulâ Mardin tarafından istendiğinden, şu birkaç satırı yazdım.

Böyle muhalled bir eseri Türk hukuk âlemine ihda etmeğe muvaffak oldukları için, onun değerli ve muhterem müellifini bütün samimiyetimle tebrik ve kendilerine teşekkür etmeği bir vazife bilirim.

Hukuk Fakültesi
Medenî Hukuk Ord. Profesörü
Dr. Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU

Böyle bir çalışmayı yaptıkları ve İslâm Dinine ve hukukuna böyle bir eser kazandırdıkları için Allah Teâlâ kendilerinden razı olsun.

★

BÜYÜK İSLÂM İLMİHALİ

«Büyük İslâm ilmihali» Müslümanlar için yapılmış büyük hizmetlerinin başındadır. Her Türk Müslüman evinde bulunması gereken ve bulunan bu eser ibadetlere ait bütün mesaili ihtiva etmektedir.

On kitap halinde hazırlanan ve ilk önce ayrı ayrı basılan bu eser sonra bir cild halinde toplanmıştır.

Muhteviyatı; «Akaid (İtikatlar) -Taharet ve sular- Namazlar -Oruçlara, yeminlere, adaklara ve kafaretlere- Zekât, sadaka-i fıtra - Haclara -Kurbana, vesair kesilen hayvanlara, avlara- Kerahiyat ve istihsane, yani «helâl, haram mübah ve mekruh olan şeylere» -İslâm ahlâkına- İsimleri Kur'anı Kerim'de zikredilen büyük peygamberlerin mübarek siyretlerine, tarihçelerine» aittir.

Ömer Nasuhi Bilmen bu eseri ile aldığı dualar sayesinde mutlaka kendisine cennette çok büyük kaşaneler ihsan edilecektir.

Biz acizaneleri de her dem rızalarını diler, şefaatlerini bekleriz.

BÜYÜK TEFSİR TARİHİ VE TABAKAT-ÜL MÜFESSİRİN

Büyük Tefsir tarihi ve Tabakat-ü'l Müfessirin adlı eser de Ömer Nasuhi Efendi'nin büyük sabır ve çalışma gücünün şaheserlerinden biridir.

Kur'anı Kerim'e olan hayranlığı ve aşırı düşkünlüğü onu böyle bir çalışmaya sevk etmiştir.

Ömer Nasuhi bu eserini vücude getirebilmek için bugüne kadar çeşitli dillerde yazılmış olan 464 adet ufaklı büyüklü tefsiri tetkik eylemiş müfessirleri hakkında malumat elde ederek onları ondört tabakaya ayırarak iki ciltlik bir eser halinde vücude getirmiştir.

Bu eserin birinci kısmında Tefsir tarihinin mahiyetini ve İlimler arasındaki mevkiini şöyle anlatmıştır.

«Şüphe yok ki Umûmî Târih'in her kısmı, kendine mahsus büyük bir ehemmiyeti hâizdir. Bizim bu eserimiz ise yalnız Tefsîr Târîhi'ne âid olduğundan mütalâalarımız da yalnız bu târihin mâhiyyet ve ehemmiyetine münhasır bulunacaktır.

Kur'ân-ı Azîm'in nüzûlü sâyesinde beşeriyyet âleminin mazhar olduğu ulvî inkılâbı düşünenler, Tefsîr Târîhi'nin ehemmiyetini pek güzel takdir edebilirler.

Bütün semâvî kitaplar, ayniyyetini kaybetmiş; bütün dinî, ahlâkî esaslar, hâdisât dalgaları arasında erimiş gitmiş; insanlar cehâlet kâbusları altında kıvranıp kalmış iken hidâyet ufkundan yeni bir güneş doğuyor, her tarafa Lâhûtî ziyâlarını dağıtarak karanlık muhitleri aydınlatıyor, cihâna ilim ve hikmet nurlarını yayarak târîhin bir çok muzlim noktalarını aydınlatıyor, beşeriyyete yeni bir hayat veriyor.

İşte bu ma'nevî güneş, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu güneşin İlâhî şuâlarını tahlîl eden, bunun hâiz olduğu hayâtî kuvveti, semâvî feyizleri teşriha çalışan, bunun İlâhî lem'alariyle en hücrâ yerleri bile ışıklandırmağa vesîle olan ilim ise Tefsîr İlmi'dir. Böyle ehemmiyeti tasavvur fevkında olan bir ilmin seyrini tâ'kîb etmek, bu ilmin vasıflarına, mertebelerine, inkişâfı tarzlarına muttali' olmak, bu ilme dâir birçok müdevvenât vücûde getirmiş olan eâzımı tanımak, bu büyük zâtlerin Tefsîr husûsundaki mesleklerini, gayelerini anlamak artık lâzım gelmez mi?

İşte bize bunları gösterecek olan şey de «Tefsîr Târîhi»nden başka değildir. Binâen-aleyh İlimler Târîhi arasında Tefsîr Târîhi'nin mevkii pek yüksek, pek kıymetlidir.

Evet şüphe yok ki Kur'ân-ı Azîm'in ulvî hitâbelerini anlamıya, yüksek belâgatinin, i'câzının incilâsına vâsıta olması cihetiyle en büyük fikrî, ilmî ve felsefî tetebbu'lara, mütalâalara sâha olan Tefsîr'in seyr-i ilmîsini, inkişâf ve i'tilâsını gösteren bir târîh, böyle pek yüksek, pek kıymetli bir mevkii ihrâza lâyıktır.

İşte biz de aczimize bakmaksızın mahzâ dindaşlarımıza ilim yolunda bir hizmette bulunabilmek için bu Tefsîr Târîhi'ni yazmağa cür'et etmiş bulunuyoruz.

Bu eser iki kısımdır birinci kısmı Usûl-i Tefsîr'e dâirdir. Buna «Tefsîr İlmi'nin Mukaddimesi» adı da verilmektedir. Bu kısımda Kur-ân-ı Kerîm'e, Kur'ân'ın tefsîrine ve her mü'mini az çok alâkadâr eden sâir ilmî, dinî mes'elelere dâir ma'lûmât verilecektir.

İkinci kısma gelince: Bunu da «Tabakatü'l-Müfessirîn» teşkil edecektir. Bu kısım da Kur'ân-ı Mübîn'in yüzlerce tefsîrine ve yüzlerce yüksek İslâm âlimlerine ve sâireye âid ma'lûmâtı muhtevî bulunacaktır.

Ve mine'llâhi't-tevfik.»

Gerçekten de büyük bir çabanın mahsülü olan eserin ikinci kısmında 464 eserin teker teker birbirlerine faikiyetleri müfessirlerin kişilikleri büyük bir itinayla tetkik edilmiş ve bu şaheser ortaya çıkmıştır.

Allah Razı Olsun.

★

HİKMET GONCELERİ
(500 Hadis-i Şerif)

Hikmet Gonçeleri (Beşyüz Hadis-i Şerif): Ulu Tanrısına onun kitabı Kur'anı Kerim'e olan büyük düşkünlüğü yanında Hazreti Peygambere olan sevgisi ona olan bağlılığı merbudiyeti sonsuzdu.

Hazreti Muhammed'in ismi geçtiği zaman gözlerinden yaşlar akar içi titrerdi.

Kütüphanesini dolduran Hadis kitaplarını sık sık okur onların manaları ile onların düsturu ile hayatını tanzim ederdi.

Ömer Nasuhi Efendi Beşyüz Hadis-i Şerifi derleyip bir araya getirdiği eserine de «Hikmet Gonceleri» adını vermiştir.

Bu eserinin Ön Sözünü birlikte okuyalım.

«Hikmet Gonceleri» ünvanını vermiş olduğumuz bu eser, beşyüz hadisi şeriften müteşekkildir.

Malûm olduğu üzere Resulü Ekrem Sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem efendimizin mübarek sözlerine «Süneni Kavliye», Zatı Risâletpenahilerine muhasses olmayan bir kısım fiillerine «Süneni fi'liye» ve bazı şeyleri gördüğü halde men'etmeyüp de sükût buyurmuş olduğuna dair olan haberlerden, rivayetlerden her birine de «Sünneti takririye» denilir. Sünnetin cem'i «sünen»dir.

Sünneti kavliyeye «Hadisi Şerif» de denirki cem'i «Ehhadisi Şerife»dir. Mamafih diğer süneni Nebeviyeye de tağlib tarikile «Ehadisi Şerife» denilmektedir.

İslâmiyetin Kur'anı Azimüşşandan sonra en büyük esaslarından biri de Ehadisi Şerifedir. İitikadiyata, ahlâkiyata, içtimaiyata ve bilcümle muamelâta dair yüzbinlerce Ehadisi Şerife vardır. İslâm âlimleri bu hususta fevkalâde bir himmet ve gayret göstermiş, şarka ve garbe intişar etmiş olan mübarek hadisleri tasavvurların fevkinde bir itina ile toplamış, bunlardan en muteber hadis kitaplarını vücude getirmişlerdir. Hattâ bir hadisi şerifin ne suretle ve kimler vasıtasile nakledilegeldiğini anlamak için şehir şehir seyahatte bulunan birçok ilim ve irfan sahiplerile görüşüp hakikati tesbite çalışan bir nice İslâm âlimleri, muhaddisleri İslâm tarihine şerefbahş olmuşlardır.

Bu gibi faziletli zatlar sayesindedir ki, İslâm âleminde hadis ilmi fevkalâde bir inkişafa mazhar olmuş, hafızalarını binlerce Ehadisi Şerife ile tezyin etmiş olan birçok muhterem muhaddisler yetişmiştir.

İşte bizde bu mübarek zatların meydana getirmiş oldukları pek muteber hadis kitaplarından istifade ederek bir gonce'i hikmet, bir kevkebe-i fazilet ve marifet olan bu beşyüz Hadisi iktibas etmiş bulunmaktayız.

Bu bapta en birinci me'hazimiz Sahihi Buharî, sahihi müslim ile sünenin ebi Davut ve sairedir.

Mahaza bu mübarek hadislerin kısmı âzamı, İmamı Süyutînin «Elcamiüssagir» ve İmamı Menâvînin «Elkünüzül Hakayik» unvanlı hadis kitaplarında münderiç bulunmaktadır.

İsteyen zatlar bu meşhur muhaddislerin hadis kitaplarına müracaat edebilirler.

İktibas ettiğimiz bu beşyüz hadisi şerif; bizim itiyadatımıza, ibadetlerimize ahlâkiyatımıza, içtimaî varlığımıza, ruhumuzun itilâsına ait pek mükemmel birer rehber ma-

hiyetinde bulunmaktadır. Bunlardan her biri bir hikmet ve hakikat gülgoncesidirki, münkeşif oldukça bedîî manzarasiyle, ruhanî letafetiyle bütün âfâkı tezyin ve tenvir eder.

Bizim âciz kalemimiz, bu yüksek hadislerin ihtiva ettiği hakikatleri lâyıkiyle keşf ve izaha müstait değildir. Biz ancak bu mübarek hadislerin meallerini ve bunlardan mülhem olabildiğimiz bir kısım izahat ve mütaleatı kayd ile iktifa etmiş bulunmaktayız.

Bununla beraber her hadisi şerifin başlıca me'hazlerine işaret olunmuştur. Bir kısım me'hazler sarahaten gösterilmiş, bir kısım me'hazlere, nakillere de bir iki harf ile işaret edilmiştir.

Maamafih bu muazzam hadislerin izahı vesilesiyle bazı zihinleri işgal etmiş bulunan bir kısım meselelerin hakikî mahiyeti, hikmet-i diniyesi hakkında mütalâalar serdedilmiş, bazı yanlış düşünceler mahsulü olup diyanet-i İslâmiyeye mugayir olan bir takım yazıların da tashihi cihetine gidilmiştir.»

★

Ömer Nasuhi Bilmen'in sonsuz gayreti ona durmadan yeni eserler kazandırıyor ve bu sayede din kardeşlerine ışık tutuyordu. Bu arada zaman zaman dış ülkelerden de İslâmiyet hakkında sualler sorulur ve bunları cevaplandırırdı.

Bir Amerikalı yazarın İslâm dini hakkında sorduğu suallere verdiği cevaplar da bir risale olmuştur.

Bu arada İslâm Hukukunda Manevî Zararların Tazmini de ayrı bir çalışmasıdır.

«Ashab-ı Kiram Hakkında Müslümanların Nezih İ'tikatları» namlı eseri de çok büyük bir çalışmadır.

Bu eserin de Hazreti Peygamber gibi onun Ashabına da büyük hörmet gösterilmesi gerektiğini belirtmiş ve yersiz isnatların asırlar önce geçmiş olan bazı olaylar nedeniyle bir grup ashaba sövmenin ve hakaret etmenin büyük hata olacağını anlatmıştır.

İslâm Akaidine ait en mühim dinî mevzuları camii ve yüksek İslâm Enstitüsü'nde tedris olunmak üzere tesbit edilmiş konuları ihtiva eden bir eseri daha mevcuttur ki bu eserine de «İlmi Tevhid, Akaidi İslâmiye» adını vermiştir.

Ömer Nasuhi Efendi'nin uzun çaba gösterdiği eserleri arasında bir de «Dinî ve Felsefî Ahlâk Lügatçesi» bulunmaktadır.

Bu eser edebiyatımızda ve konuşma hayatımızda müstamel bulunan 770 kelimeyi ihtiva etmektedir.

Önce bu kelimelerin lisanımızda delâlet ettiği lügat manaları işaret olunmuş sonra da istilâhî manaları gösterilmiştir. Ayrıca bu kelimelerin her birine ait bir iki faideli hakimane vecize yazılmış ve yine bu kelimeleri havi olmak üzere hafızaları tezyin edecek tarzda ahlâkî edebî birer kıt'a ilâve edilmiştir.

Ömer Nasuhi Efendi'nin bu eserindeki 770 kelimeden biri olan «Hikmet» kelimesini beraber okuyalım.

(Hikmet): Bilgi, felsefe. Sırrı hafî. İlim ile amelin içtimaından husule gelen bir âli sıfat.

Adap ve ahlâka, mevizelere müteallik muhtasar, beliğ fıkralar. Temyiz ve idrak kuvvetinin itidal halinde bulunması. Her veçhile mühezzep kendisinden itidal üzere ef'al sadır olan kuvvei nazariye. İlim ile fiil ile hakkı isabet.

Cenab-ı Hak'ka isnat olunan hikmetten murat, «Bütün cüziyat ve külliyatı bilmesi ve bunları son derece ihkâm ve itkan üzere icat etmesi» demektir.

İnsanlara nazaran hikmet, eşyanın hakayıkını bikaderil imkân bilmek ve hayrata çalışmak demektir.

Hikmetle muttasıf olan zata ve hikmeti mutazammin olan şey'e «hâkîm» denir. Lokman hakîm, Kur'an-ı Hakîm gibi.

Cah ve mansıp erbabının her sözünü hikmet sanmak, zengin bir adamın yüzüğündeki adî bir taşı pırlanta elmas sanmaya benzer.

«İsterim her yerde bir hurşidi hikmet parlasın»
«Her cihetten pertevi ilm-ü fazilet parlasın»

Nasuhi

★

Dinî bilgiler : Sualli ve cevaplı olarak hazırlanmış olan bu eserde «İlm-i Tefsir - İlm-i Hadis - İlm-i Kelâm - Usûlül Itıkih - İlm-i Fıkıh, Ahkâmûl Evkaf - Ferâiz ve İntikaalât - Siyer-i Enbiyâ» konularına yer verilmiştir.

KUR'ANI KERİMİN TÜRKÇE MEALİ ÂLİSİ VE TEFSİRİ

Ömer Nasuhi Efendi'nin son ve en büyük eseri mutlaka Kur'anı Kerim Tefsiri'dir.

Yarım asrı geçen memuriyet hayatında Diyanet İşleri Reisliği'nden kendi arzusu ile emekli olmuş ve İstanbul'da Fatih'deki evine yerleşmişti. Yaşı sekseni bulmuştu. Dinin verdiği güçle her zaman bir delikanlı kadar dinç ve kuvvetliydi.

Binlerce din kardeşinin yanı sıra ben acizlerinin de büyük rica ve teşvikiyle böyle bir esere başlamaya kabul ettiler.

Bütün korkusu bu yaştan sonra böyle bir eseri tamamlayamamaktı. Mizacı icabı hiçbir şeyin yarım kalmasını istemezdi. Hukukî İslâmiyye Kamusundaki çabası da bunun bir nişanesiydi.

Allah'ın lütfu keremiyle tam beş yıl gece ve gündüz çalışarak sekiz ciltlik bu şaheseri de tamamlamaya muvaffak oldu.

Rahatlıkla şunu söyleyebilirim ki muhterem Pederi Alim bu beş yılda en az yirmi yıllık bir çaba gösterdi.

Bu beş yıl içinde hiç bir gün altı saatten fazla uyuduğunu görmedim.

Seksen yaşını geçmiş bir insanın böylesine bir çalışma gücü göstermesi sadece sonsuz bağlı olduğu dinin kendisine verdiği kuvvetle izah edilebilir.

Ömer Nasuhi Efendi Kur'ânı Kerim ve Tefsiri hakkında da şunları yazmıştır.

«Malûmdur ki, Kur'anı azîmüşşan bütün insanîyet âlemini hidayet nurları içinde bırakacak bir kitabı semavîdir, bir kitabı ilâhîdir. Onun kutsî âyetleri binlerce hakikatleri camidir, bütün akıl sahiplerini irşade, tenvire kâfidir. Elverir ki o ulvî kitabın emirleri, nehiyleri, bütün hükümleri, tavsiyeleri can ve dilden kabul edilsin, onun bütün beyanatının birer hakikat, birer hikmet kaynağı olduğu tasdik olunsun.

Evet: Kur'anı mübin, bütün beşeriyetin bir mukaddes, ilâhî kitabıdır. Bu mübarek kitabın bütün lâfızları da, mânaları da ilâhidir, vahye müstenittir. Bütün insanları bir vahdet, bir uhuvvet dairesine davet etmektedir. Binaenaleyh Kur'anı Kerîmin ayniyetini, pür hikmet hükümlerini olduğu gibi muhafazaya çalışmak bütün muhteviyatına tamamen riayet etmek, bütün beşeriyet için en kutsal, en faideli bir vazifedir.

Kur'anı kerîmin beyanatı, hükümleri ammeye müteveccih ise de bunları laikıyla ilmî bir dairede güzelce anlayıp kavramağa her kimse muktedir olamaz. Velev ki Arap lisanına iyice vakıf bulunsun. Böyle bir kudret ve meziyeti haiz olabilmek için senelerce dinî ilimler ile uğraşarak maharet ve imtiyaz kazanmış olmak lâzımdır.

İşte bu vasıfları haiz olan bir çok İslâm âlimleri, Kur'anı azimin yüksek hakikatlerini, bütün hükümlerini yine Arapça lisanıyla ve sair muhtelif lisanlarla şerh ve beyan ederek medeniyet ve İslâmiyet âlemine pek kıymetli eserler ithaf etmişlerdir.

«Tabakatul müfessirin» ünvanlı eseri acizide de yazılmış olduğu üzere asrı saadetten beri ondört asır içinde müteaddit müfessirler vücude gelmiş, her biri güzel bir niyetle Kelâmı İlâhîye hıdmeti bir şeref telâkki etmiş, bunun neticesi olarak da yüzlerce kıymetli tefsirler ve birer meâli kur'andan ibaret olan tercümeler kütüphaneleri tezyin edip durmuştur.

Şüphe yok ki Kur'anı muciz beyan, bir kitabı ilâhîdir, onun mübarek lafızları da, mânaları da ulvîdir, vahyi suphaniye müstenittir. Ve bütün İslâm âlemine, beşeriyet muhitine aynı surette hitap etmektedir. Ve bütün insanlar onu aynı surette takdis ve muhafaza ile mamur bulunmaktadırlar.

Kur'anı mübin, öyle bir belagat mucizesidir ki onun yüksek mânalarını bütün hikmetlerini ve işaretlerini başka lisanlar ile tamamen ifade edebilmek gayri kabildir. Bu hususta bütün din âlimlerinin, bütün füsehayi ümmetin ittifakları vardır.

Zaten Kur'anı azim, bir kavme değil bütün İslâm kavimlerine mahsus olmak üzere bir dinî lisan ile nazil olmuş, bunun bu kutsî varlığı muhtelif ırklar, kavimler arasında İslâm birliğini, din kardeşliğini tecelli ettirmeğe vesile bulunmuştur.

Binaenaleyh ibadet-ü taat hususunda bütün Müslümanların Kur'anı Kerime dört elle sarılmaları, onun yüksek ve her veçhile maslahat ve hikmete muvafık olan emirlerine, nehilerine riayet etmeleri kendilerinin selâmet ve saadetleri icabıdır. Hangi bir ırkın, hangi bir cemaatın arzusu ile bu dinî vazifeye muhalif harekete kimsenin selâhiyeti yoktur. Aksi takdirde İslâm birliği haleldar olur, din kardeşliği zevale yüz tutar, bundan İslâm milletinin düşmanları istifade etmek ister.

Şunu da arz ederim ki: Kur'anı azimin bütün hükümlerini, beyanatını güzelce anlayabilmek bütün Müslümanların efradı için kabil değildir. Araplar dahi Kur'an lisanına vakıf oldukları halde herbiri onun bütün ahkâmı celilesini lâikıyle anlamak kudretini haiz değildirler. Bu bir ihtisas meselesidir. Bu hususta mütehassıs zatların, din âlimlerinin bildirmelerine, irşatlarına ihtiyaç vardır.

Meselâ: Kur'anı Kerimin bir kısım hükümleri itikatlara, ibadetlere, ahlâka, muamelâta, eski kavimlerin ibreti hamiz tarihî hallerine aittir. İslâm âlimleri ise bunlara dair muhtelif lisanlar ile müteaddit kitaplar yazmışlar, bunları İslâm âlemine birer feyz ve marifet vesilesi olmak üzere ithaf etmişlerdir.

Artık her Müslüman kendi kabiliyeti nisbetinde bunlardan istifade edebilir.

Maamafih İslâm âlimleri, Kur'anı Kerimin yüksek mealini de muhtelif insanlara mümkün mertebe tercüme etmiş bulunmaktadırlar.

Kur'anı muciz beyanın tercümeleri esasen kısma ayrılır. Bir kısmı «tercümei harfiyye»dir ki bu Kur'anı mübini olduğu gibi aynen ve harfiyyen tercüme etmektir. Fakat böyle bir tercüme kabil değildir. Çünkü her lisanın kendine mahsus incelikleri, nükteleri, işaretleri vardır. Bundan dolayıdır ki insanların eserleri bile başka lisanlara tercüme edilince ayniyyeti tamamiyle muhafaza edilmiş olamıyor. Artık binlerce hakikatleri, işaretleri, mecazları ve nükteleri ihtiva eden Kur'ani muciz beyanın aynen tercümesi nasıl olabilir? Bu tercümeye nasıl Kur'an hükmü verilebilir? Bu olsa olsa muhtasar bir mealden ibaret bulunmuş olur. Eğer böyle bir tercüme bir takım hataları muhtevi bulunursa okunması bile caiz olamaz. Muharriri için de mânevî mesuliyeti calip bulunur.

İkinci kısım tercümeye gelince buna da «Tercümei tefsiriye» namı verilmiştir. Selâhiyetli olan zatların bu kabil tercümeleri vücude getirmeleri caiz ve faideyi haizdir. Nitekim böyle bir kısım tercümeler, tefsirler öteden beri tahrir ve telif edilegelmiştir. Müslümanlar bu gibi mufassalca yazılmış tercümeleri okuyarak müstefid olabilirler. Şu da malûmdur ki bu tercümeler ile Kur'anı azimin hükümleri, hakikatlerini mümkün mertebe anlatabilmek için bunlara bir kısım tafsilât vermek, şerh ve izah kabilinden bazı beyanatta bulunmak mecburiyeti vardır. Artık, bu tercümelerde, tefsirlerde Kur'anı Kerimin aynına muadil olamaz. Ebedî bir mucize olan Kur'anı azimüşşanın hükmünü haiz bulunamaz. Bu tercümeler ile de namaz gibi ibadetleri ifa etmek meşru görülemez. Belki bunların mütaleasından istifade edilir, bunların okunması da sevaba vesile olur.

Şunu da arz edelim ki, Allahu Teâlâ hazretleri Kur'anı Kerimi tilâvet ve hifz ve sıyanet için fevkalâde bir kolaylık vermiştir. Bin üçyüz küsür seneden beri muhtelif İslâm ırkları arasında binlerce, milyonlarca zatlar Kur'anı azimin kıraatini kolaylıkla öğrenmiş bir çok sureler ile hafızalarını tezyin etmiş ve aralarında nice binlerce kıymetli hafızlar yetişmiş ve yetişmekte bulunmuştur. Bu da Kur'anı mübinin bir ebedi mucize olduğuna ve bütün Müslümanlar arasında müşterek, vahyi ilâhiye müstenit mukaddes bir kitap bulunduğuna bir delildir ki hiç bir şey bunun yerine kaim olamaz.»

Allahü Teâlâ kendilerinden ve yapmış oldukları büyük hizmetlerden razı olsun. Amin.

Ömer Nasuhi Bilmen'in Dinî ve ilmî Açıklamaları

Ömer Nasuhi Efendi eserlerinde İslâm akaidinin bütün mes'elelerini izah etmiş ve hakiki müminin ne şekilde düşünmesi gerektiğini en açık bir şekilde belirtmiş ve bizlere ışık tutmuştur.

Biz bu bölümde onun kıymetli görüşlerinden bir kısmını aktarmayı ve müslümanlara numunei imtisal olacak fikirlerini almayı uygun gördük.

★

ALLAH :

Bir İslâm, Allah ism-i celîli zikredilince bundan: «Bütün mükevenâtı yoktan yaradan, kudret ve azametine aslâ nihayet bulunmayan, vahdâniyyet ve kibriyâ sıfatlariyle muttasıf olan, her türlü şerikten, nazîrden münezzeh olup doğmadan, doğurmadan berî bulunan bir Azîmü'ş-Şân'ın, Hâlikın, bir kadîm ve kerîm ma'bûd'un varlığını» anlar ve bu ezelî, ebedî, Alîm, Basîr, Semî' olan Ma'bûd-ı Zî-şân'ın varlığına kaani bulunur. Bu Hâlik-ı Zü'l-Celâl'in varlığına, birliğine, bütün zerrât-ı kâinâtı birer parlak şâhid olmak üzere telâkkî eder, O'nun mukaddes varlığını her şeyden daha bedîhî bir vecihle mütecellî bilir; bu hususta yüzlerce, binlerce dînî, aklî, felsefî bürhanlar ikaamesine muktedir olabilir.

Henüz genç bir islâm yavrusu da nezih bir akîdeye mâlik olarak Allâhu Teâlâ'nın varlığına, birliğine, hâlikıyyetine, Râzık-ı Âlem olduğuna fıtrî bir kabiliyet ile, nurlu bir zekâ ile, tebcîle şâyan bir ilhâm-ı kalbî ile ve âilesinden, hocalarından aldığı güzel bir terbiye ve ta'lim ile mu'tekid bulunur. Allâhu Teâlâ'yı her şeyin fevkinde bir varlık, bir azamet ve ulviyyet sâhibi olmak üzere tanır, O'na kulluğu en mukaddes bir vazîfe bilir.

CENNET VE CEHENNEM :

«Cennet ile Cehennem birer mevcut alemdir. Cennet; maddî ma'nevi, cismânî ve ruhânî bir sevap ve mükâfat âlemi olduğu gibi Cehennem de yine maddî, ma'nevî, cismânî ve rûhânî bir azap ve itâb alemidir. Bunlar el'an mevcuddurlar. Bunlar ma'nen olduğu gibi maddeten de mevcud bulunduklarından kendilerinin göz ile görülüp el ile tutulmaları kabildir.

Vaktiyle bu kâinat, pek mahdud telâkki ediliyordu. Güneş gibi dâima nazarlarımıza çarpan parlak, şâ'şaadar, semâvî ecrâm, en büyük birer küre sayılarak bir kısım gafil insanlar tarafından kendilerine ma'bûdiyyet vasfı bile izâfe ediliyordu. Halbuki bugün ulûm ve fünûnun terakkıyâtı, mükevvenâtın vüs'atini, mâhiyetini insanlara daha güzel anlatmaktadır. Kâinatın bî-nihâye ziyâdar kürelerin mevcûdiyetine bugün herkes muttali' bulunmaktadır. Artık vaktiyle cennet ile cehenneme yer bulamayan ba'zı münkirler, şimdi o kanâatlarından dolayı biraz sıkılmalıdırlar.

Evet... mükevvenât böyle bi-nihâye bir vüs'ate mâlik olunca cennet ve cehennem nâmındaki maddî ve mânevî iki âlemin de varlığını inkâra aklen, ilmen imkân yoktur.

Binâenaleyh biz Müslümanlar, bunların varlığına inanıyoruz, zâten bütün peygamberler de, bütün semâvî kitablar da bu hakîkati beşeriyete telkin buyurmuştur.

Bir kimsenin kendi günâhından kurtulması meselesine gelince: Bir şahıs, ber-hayat iken Cenâb-ı Hakk'a karşı ne kadar günâh işlemiş olursa olsun, daha sağ ve aklı başında iken bu halinden nâdim ve peşîman olup tevbe ederse, ya'nî dîn-i İlâhînin emirlerine, nehiylerine itâat ve inkıyad etmeğe başlarsa sâbık günahlarından kurtulmuş olur.

Kezâlik: İmân ile âhirete gitmiş olan bir mü'minin ba'zı günâhlarından dolayı afv-ı ilâhîye mazhar olması için ber-hayat bulunan mü'min kardeşlerinin duâlarda bulunmaları, sadakalar vermeleri fâideden hâlî değildir. Olabilir ki, Cenâb-ı Hak, bu yüzden o mü'min kulunun imâna münâfî olmayan günahlarını afveder. Zâten böyle bir sebeb bulunmasa bile Allâhu Azîmü'ş-Şân'ın ba'zı günahları afv ü setr buyuracağı eltâf-ı ilâhiyesinden ümid edilir.

Fakat emr-i ilâhîye muhâlif, zulüm ve gadirden ma'dud, câniyâne hareketlere bi'r-rızâ muvafakat etmek, hiç kimsenin afvine vesîle olamaz. Bu gibi hareketler, gerek fâillerinin ve gerek bunlara râzı olanların haklarında gazab-ı İlâhînin zuhûruna sebep olur, yoksa böyle hareketler, ne cânîlerin, ne de buna râzı olanların, ne de bu hareketleri ma'kul ve müfîd görenlerin afv ü safhına asla bir sebep olamaz. Bunun hilâfına kail olmak, akla, mantığa, hikmete muhâliftir.

Şunu da ilâve edelim ki, herkesin günâhı kendisine âiddir. Bir şahsın günâhı ona sebebiyet vermedikçe başkalarına sirâyet etmez. Bir kimsenin günâhından dolayı başka kimselerin de günahkâr sayılması akla, hukuk kaidelerine muhâlif olacağı gibi adâlet-i ilâhiye ile de kabil-i te'lif olamaz.

İBADET:

Müslümanlıkta ibâdet, bir ubûdiyyet vazifesidir. İbâdetlerin başlıcaları: Namaz, oruç, hac ve zekâttır. Namazların ve sâir ibâdetlerin birer şekli, ya'nî usûl ve erkânı vardır. Namazların bir çoğu münferiden de, cemâat hâlinde de kılınabilir. Yalnız cum'a namazı ile bayram namazlarını cemâatle kılmak lâzımdır.

Namazların, orucun, hac ve zekâtın muayyen zamanları vardır. Muayyen zamanında yapılamayan böyle bir ibâdet, bilâhara müsâid bir zamanda kazâ edilir.

Müslümanlıkta ibâdetlerin bir kısmı, şerâitini hâiz olan Müslümanlar hakkında birer farîzadır. Beş vakitte kılınacak namaz ve Ramazân-ı şerîf ayında tutulacak oruç ve hac ile zekât gibi. Bir kısım ibâdetler de vardır ki, bunlar farz değildir. Belki ya sünnet veya müstehabdır. Bunların yapılması sevab ve kazanmaya vesîledir. Farz namazlardan başka kılınan bir kısım namazlar gibi ve seneden seneye verilecek zekâtlardan başka olarak fakirlere vakit vakit verilen sadakalar gibi.

Bir mü'minin kendisini ve kendisine muhît olan bu âlemi nazar-ı ibrete alması, bu mükevvenâtın Hâlikını, O Hâlik-ı Zî-Şân'ın kudretini, azametini düşünüp tefekküre dalması, O Hâlik-ı lâ-yezâl'i bir lisân-ı ubûdiyyetle tevhîde, takdîs ve tebcîle çalışması da pek güzel, ferdî bir ibâdet demektir.

Allâhu Teâlâ Hazretlerinden kendi rızâ-yı İlâhîsine muvâfık ibâdetlere, güzel düşüncelere muvaffak olmamızı bir lisân-ı ubûdiyyetle niyâz eyleriz. **Ve mina'llâhi't-tevfîk.**

HAZRETİ MUHAMMED:

Ma'lûm olduğu üzere Resuli Ekrem (Sâllallâhü aleyhi vessellem) Efendimizin mübarek vücutları, bütün kâinat 'için haktaalânın bir lûtfu, bir rahmetidir. O bir hakikat güneşidir ki, onun neşr ettiği hıdayet ve hikmet ziyaları bütün âlemleri tenvir edecek bir mahiyettedir. Onun bütün mükevvenata karşı ifaza ettiği rahme ve i'tilâ nurları müsteit olan ruhları aydınlatmış, kendilerini ebedî saadetlere kavuşturmuştur.

O bir Âlişan peygamberdir ki, zatında bütün kemalât ve fezail olanca şa'şaasile tecelli etmiştir. Bu hususta değil böyle bir risale, yüzlerce kitap yazılsa yine o kemalât ve fezailin binde biri yazılmış olamaz. Ancak biz burada o büyük, o ebedî peygamberin, o hidayet güneşinin, o rahmet ve inayet menbaının bütün kâinat hakkında nasıl bir rahmeti İlâhiye olduğunu kaydedeceğiz, onun mahlûkat hakkında göstermiş olduğu hayrhahlıktan şefkat ve merhametten bir nebze bahseyleyeceğiz. Tâ ki o kudsî vücudun, ümmeti merhumesi için bir usvei hasene = bir imtisal nümunesi olan o muazzez peygamberin ulviyetini güzelce düşünelim, onun mübarek sünnetlerine sarılalım, o sayede ahlâk ve etvarımızı tashihe, hattı hareketimizi tayine lâyıkile çalışalım. Şöyle ki:

Allah Taalâ Hazretleri, Resuli Ekrem Efendimiz hakkında: «Vema erselnake alâ rahmeten lil'alemin» buyurmuştur. Bu cihetle o Nebiyyi Zişanın vücudu bütün âlemini kaplamış olan cehalet ve dalâlet bulutları onun neşr ettiği diyanet ve hidayet nurları sayesinde açılmaya başlamıştır. Asırlardanberi insanlar arasında devam edegelen ihtiraslar, muzur âdetler onun verdiği güzel terbiyeyi kabul eden kavimler arasında nihayet bulmuştur, o sa-

yede hak ve hakikate hizmet eden, hakkın dinini i'lâya çalışan pek' şanlı, şerefli bir içtimaî varlık vücude gelmiştir.

Artık şüphe yok ki, Peygamberi Âlişanımızın vücudu bütün âlemlere en büyük bir rahmettir. Evet... Onun dünya hayatı böyle bir rahmet olduğu gibi ahiret hayatı da yine onun neşrettiği hakikat nurlarından müstefit olan insanlar için bir rahmet bulunmuştur.

KUR'AN-I KERİM:

Kur'anı Kerîm, Allah Tealânın yeryüzüne şeref veren ve en son ve en mukaddes bir kitabıdır. Bu öyle bir kitaptır ki, insanlar, ancak bunun gösterdiği yola gittikleri takdirde Hakka ererler, saadete kavuşurlar, aralarında her türlü içtimaî nezahet, terakki parlamaya başlar ve umumî bir kardeşlik, bir dostluk, bir tesanüt teessüs eder.

Kur'anı Kerim, bir kitaptır ki onun manâsı da, nazmı da Allahtandır: Hak Tealânın vahyi iledir, vahye vasıta olan Cibrili Eminin peygamberimize gelip bildirmesiledir.

Binaenaleyh Kur'anı azimin manâsile amel edilir, o Müslümanların bir ebedî kanunudur Mübarek nazmı da bir ibadet olmak üzere okunur, kendisile teberrük edilir ve Kur'anın manâsı ancak bu ilâhî nazm sayesinde bihakkın anlaşılabilir, ruhlara tesir eder, bununla hakkın rızası kazanılır.

Kur'anı mübin, hiç bir kitaba benzemez, bunun manâsını bir kimse değiştiremez, nazmının yerine de başka bir lâfz konulamaz ve hiç bir tercüme Kur'an hükmünü alamaz.

Kur'anı azîm, ebedî bir mucizedir, bunun fesahatına, belagatı'na nihayet yoktur. Hiç bir âlim, hiç bir edip bunun benzerini yazamaz, hattâ en kısa bir sûresinin bir mislini vücude getiremez.

Kur'anı Kerîm, bu hususta asırlardan beri bütün âleme meydan okumaktadır. Fakat kendi fesahatlerine belâgetlerine güvenen nice kudretli âlimler, edipler onun böyle bir kısa sûresini bile tanzirden âciz kalmışlar, acizlerini itiraf da etmişlerdir. Bu da Kur'anın bir mucize, bir ilâhî kitap olduğuna ebedî bir delildir.

Kur'anı Hakîmin ruhlar üzerindeki tesirine gelince buna da hiç nihayet yoktur. Kur'anın âyetlerini güzelce anlayarak okuyup dinleyen temiz kalpli bir insan, gaşy olur dimağında nice yüksek duygular uyanır, ruhu maneviyat âlemine yükselir, gözlerinden manevî bir zevkin tesîrile berrak yaşlar serpilmeğe başlar.

Bir bahar mevsiminde yağan faideli yağmurlar ve açılan parlak bir güneşin ziyaları, kurumaya mahkûm bulunmayan otlar, ağaçlar, çiçekler üzerinde ne gibi tesirler yaparsa Kur'anı Kerîmin lâhutî hitabeleri de uyanık ruhlar üzerinde onlardan bin kat daha güzel tesirler yapar, gönüllere yeni bir hayat, yeni bir inşirah verir. Hasılı insanı dünyasından da, ahiretinden de haberdar eder, ebedî bir varlığa, bir saadete kavuşturur.

VAHY-İ İLAHİ VE
KUR'ÂN-I AZİM'İN NÜZULU:

«Vahiy lûgatta işaret, kitâbet; risâle ilhâm, gizli söz. teshîr gibi manâlara gelir. Îhâ da: Bir şey'i nefse sür'atle ve gizlice ilka etmek ma'nâsınadır.

Vahit, din ıstılahınca: «Allahu Teâlâ'nın dilediği şey' leri Peygamberlerine muhtelif hallerden biriyle bildirmesi» demektir. Peygamberler, insanlar arasında fıtrî safvetleriyle, akıl ve irfanlariyle mümtaz yaratılmış zâtlerdir. Allahu Teâlâ bunları vahyine mazhar etmiş, bunların vasıtalarîle beşeriyyete necâtlarına rehber olan hükümleri, esasları bildirmiş, insanları isti'datları nisbetinde Zât-ı

Ülûhiyyet'den haberdâr buyurmuştur. İşte insanlar ancak bu sâyede mebde' ve me'âdı anlamış, yaradılışındaki gayeyi öğrenmiş, saâdet yollarını keşfedebilmiştir.

Vahyin dokuz mertebesi, nev'i vardır:»

. . . .

«Ma'lûm olduğu üzere nüzûl, bir şey'in yukarıdan aşağıya inmesidir. Bu halde, İnzâl, Tenzîl de bir şey'i yukarıdan aşağıya indirmek demektir. Maâmâfih Tenzîl'in tedrîc ile müteferrik sûrette indirmek ma'nâsına olduğuna kail olanlar da vardır.

Binâen-aleyh Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlünden maksad da anın dünya semâsından veya Levh-i Mahfûz'dan Hazret-i Peygamber'e Vahiy tarîkile inmiş olmasından ibârettir.

Kur'ân-ı Azîm'in âyetleri, sûreleri vakit vakit Cibrîl-i Emîn vâsıtasîle indirilmiş, Resûl-i Ekrem'e vahy edilmiş olduğu cihetle de Kur'ân'a «Kitâb-ı Münzel» denilmektedir.

Şüphe yok ki asıl Kur'ân-ı Kerîm, bir Kelâm-ı İlâhî'dir, Hak Teâlâ'nın zâtîle kaim, kadîm bir sıfatıdır, ezelî, gaybî olan Kelimât-ı Kudsiyye'den ibârettir. Bu halde bu ezelî'nun inmesi, indirilmesi tasavvur olunamaz. Belki bu ezelî kelimâtın mazâhiri olan, hissî, dünyevî kelimeler sûretinde tebârüz eden bir kısım mübârek lâfızların, delîller ile aşiretlerin Vahiy yolîle inmesi indirilmesi kabildir, vâkı'dir, ki bu mübârek lâfızlara da bir hakîkat-i şer'iyye olarak «Kelâmu'llah» ve «Kur'ân» ismi verilir.

İşte bu mübârek İlâhi Kelimât-ı Hissiyye, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e nâzil olmuştur.»

HADİS-İ ŞERİF:

«Resûl-i Ekrem salla'llâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in Hadîslerinin menba'i Kur'ân-ı Kerîm âyetleridir. Peygamber-i Zî-Şân Efendimiz, Kur'ân-ı Mübîn'in âyetlerinden mülhem olur; sözlerini, işlerini bütün Kur'ân'ın beyânâtına mutâbık bulundururdu.

Saîd ibn-i Cübeyr Hazretleri diyor ki: «Bana Resûl - llâh'dan bir Hadîs bâliğ olmadı ki ben onun mısdâkını = doğruluğunu isbât eden şey'i Kitâbu'llah'da bulmuş olmıyayım.»

Zâten mübârek Hadîsler ile amelin lüzûmunu emreden de yine Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Ehl-i Kitâb denilen Yahudîlerin ile İsevîlerin kendi Peygamberlerine birtakım bî-esas sözleri, işleri isnâdda bulundukları görüldüğünden birgün Resûl-i Ekrem Efendimiz minbere çıkarak Ashâb-ı Kirâmına şöyle hitâb etmiş: «Herkim benim nâmıma yalan yere kasden Hadîs uydurursa Cehennemde yerini hazırlasın.» Sonra da: «Bir Hadîs'in sıhhatini anlamak için Kur'ân'a mürâcaat edilmelidir, Kur'âna uymıyan sözler bana âid değildir.» meâlinde tenbîh buyurmuştur.»

PEYGAMBERLERİN SAYISI:

«Hak Taâlâ Hazretleri Adem aleyhisselâmdan hatemül enbiya efendimize kadar bir çok peygamber göndermiştir. Bunların adedini Cenabı Hak bilir. Nitekim Kur'anı Kerimde:

«And olsun ki senden evvel de bir çok peygamberler gönderdik, onlardan bazılarının kıssalarını sana bildirdik ve onlardan kıssalarını sana bildirmediğimiz zatlar da vardır.»

Maamafih yüz yirmi dört veya üç yüz onüç peygamber gönderilmiş olduğu mervidir. Biz bu hususu ilmi ilâhiye havale ederiz. Bütün peygamberlere icmalen iman etmiş bulunuruz.

Kur'anı mübinde yirmi beş peygamberi Zîşanın mübarek isimleri tasrih buyurulmuştur ki şu zatlardan ibarettir: «Hazreti Adem — İdris — Nuh — Hut — Salih — İbrahim — Lut — İsmail — İshak — Yakup — Yusuf — Eyyub — Şüayb — Musa — Harun — Davut — Süleyman — İlyas — İlyese — Zülkifl — Yunus — Zekeriyya — Yahya — İsa — Hazreti Muhammed Mustafa aleyhimüs' selâtı vesselâm.»

MELEKLERİN MAHİYETİ:

Allah Taalâ Hazretlerinin yaratmış olduğu bir kısım ulvî, mâsum, mükerrem kulları vardır ki onlar Melâike-i kiram» denir. Müfredi melektir. Bunlar, nurdan yaratılmış pek latif bir maiyete haiz, günahtan mahfuz, daima ibadet ve taatle meşguldürler, daima bir zevki manevi içinde yaşarlar.

Meleklerin bir kısmı arzîdir, yer yüzünden bulunurlar. Bir kısmı da semâvî, arşîdir ki o ulvi makamlarda yaşarlar. «Hafaze» denilen insanlara mukari olup, onların amellerini tesbit eden bir kısım melekler de arzîdir.

Meleklerin bir kısmı Cenabı Hakki daima tesbih ve tahlille meşguldür. Bir kısmı kâinatta bazı hâdiselerin vukua gelmesiyle alâkadar olup, «müdebbirat» namını almaktadır. Diğer bir kısmı da vaktiyle yeryüzüne şeref vermiş olan peygamberi izama vah'yi ilâhiyeyi isâle memur olunmuştur.

BÂ'SU BÂDEL MEVT:

Malum olduğu üzere hayat sahibi olan mahlukat ölüme mahkumdur. Bir insan ne kadar çok yaşayacak olursa olsun, gene bir gün ölecektir. Bu ölüm haline «Mevt» denir.

İnsan ölünce ruhu da lâyık olduğu bir makama erdirilir. Bu bir «Kıyameti Sura»dır. Fakat bu mahlukatın ölümü muvakkattır. Bir gün gelecek bütün bu ölmüş mahluhat ruhlarının kendilerine iadesiyle yeniden dirilip kalkacaklardır ki bu da bir «ba's» halidir. Bunu müteakip mahşer denilen bir âleme sevk edileceklerdir. Dünyadaki amellerine göre ya mükâfat veya mücazat göreceklerdir. Bu da bir «Kıyameti Kübrâ»dır, bir ahiret hayatıdır. Bizler lehülhamd bu ahiret gününe bu ebedî hayat alemine de mutekidiz. Şüphe yok ki bu kainatı yoktan varetmiş olan habibi Azimüşşan bu kâinatı yok ettikten sonra tekrar yaratmağa kadirdir. Madunu ilâhe elbetteki onu ibdaden, hiç yoktan varetmekten kolaydır.

KAZA VE KADER:

Kaza ve kader meselesi pek mühimdir. Bu bapta din alimlerinin ve feylesofların bir çok mütalaaları vardır. Ezcümle: Matûridiyeye göre: «Kader, ileride olacak şeylerin zamanını, mekânını, evsaf ve havassını vesair tefsilatını Allah Taalânın ezelde bilip takdir ve tahdit etmesinden ibarettir. Bu halde kader; ilim ve irade sıfatına vacidir. Kadere, takdiri ezelî de denir. Kazada Allahû Azimüşşanın ezelde irad ve takdire buyurmuş olduğu şeyleri zamanını hulül edince ilim ve iradesine muvafık olarak vücut sahasına getirmesidir ki bu da tekfin sıfatına racidir.

Eş'ariyeye göre ise, kader bir şeyi maaziyadetil ihkâm halk ve icat etmektir. Kazada her mahlukun vücude geleceği hüsnü kubüh, nefe zarar gibi evsaf ve havi olduğu zaman ve mekân ile ve üzerine tereddüp edecek sevap ve ikap ile irade ve tehdit etmek demektir.")

Mutezile taifesi ise kullardan sadir olan ihtiyarî fiillerde kaza ve kaderin vücudunu münkirdirler.

(Onlar, bu fiillere ilmi ilâhinin taallukunu isbat ederder. Fakat bu fiillerin vücudunu bu ilmi ilâhiye isnat etmezler. Belki kulların ihtiyar ve kudretlerine isnat ederler. Cebirden kaçınmak mülahazası ile böyle bir kanaatde bulunurlar. Halbuki bu iddealarɪ mecruhtur.")

Feylesoflara gelince bunlar kaza ve kader bahsinde derler ki: «Mevcut olan şeyler ya hayri mahzdir, kendilerinde asla şer yoktur. Ukulu aşere ve eflâk gibi, veya kendilerinde hayır galiptir, küreyi kamerin altında bulunan bu alem gibi. Çünki bu alemde meselâ bir çok maraz var ise de sıhhat ve afiyet bundan daha ziyadedir. Kezalik: Elem var ise de lezzet daha çokçadır. Sonra bu alemi bütün şerlerden bilkülliye tenzil etmek mümkün olamaz. Çünki şerlerden tamamen berî olan birinci kısımdır. O halde hayır kasti evvel ile vaki kazaye duhuli asli ve zati ile dahil bulunmuştur. Şer ise bizzarure vakidir, kazaya bitteba vel araz dahil bulunmaktadır. Böyle hayrı galip olan bir âlemin iltizam olunması ise lâzımdır. Çünkü az bir şer için çok bir hayrı terketmek bir şerri kesir olmuş olur. Meselâ: Hikmete muafık değildir ki hayatı âleme vesile olan yağmurlar, bazı hanelerin inhidamına sebep olacağından dolayı veya karada denizde bulunanların müteellim olmamaları için terk edilsin. Nitekim bir vücudu kurtarmak için bazı uzuvların kesilmesine rıza gösterilir. Çünkü büyük menfaat bundadır. İşte bu âlemin bazı şerleri muhtevi olmakla beraber takdir ve halk buyurulmuş olması da bundaki menfaatlerin kesretine müsteniddir.

DİN VE AKIL:

Din, Allahü Taalâ Hazretleri tarafından vaz'olunmuş bir kanunu mübindir ki, akıl sahibi olan insanları kendi ihtiyarlarıyla bizatihî hayr olan umura sevkeder. İnsanlar bu kanunu mübin sayesinde halikı kâinatın zat ve sıfatına ait ahkâmı öğrenir; ahlâkî, medenî vazifelerini bilir, selâmet ve saadet yollarını takib eder.

Dini ilâhiyi peygamberanı izam; tarafı ilâhîden bitarîkilvahy telakkî ederek ümmetlerine tebliğ buyurmuşlardır.

Binaenaleyh dînin vâzıı hakîkisi Hak Taalâ Hazretleridir; menşei aslîsi de vahiy ve nübüvvettir. Sair insanlar kendi düşüncelerine göre din vazetmek, din namına söz söylemek salahiyyetini haiz değildirler. Bir takım kötü telkinlerin zebûnu olmayan akıllı kimşeler ise, hakikî dînin ulviyyetini, lüzumunu, faidelerini takdir eder. Dindar olmayı vesilei hidayet ve saadet bilir. Cahil, müfsit kimselerin sûi telkînâtına, yanlış kanaatına asla kıymet vermezler.

Akla gelince, insanlar için medarı teklif akıldır; aklı bulunmayan, mecnun bulunan kimseler ahkâmı dîniyye ile mükellef olmazlar. Binaenaleyh akıl bir büyük nimettir. Aklın mahiyyeti hakkında muhtelif kaviller vardır. Bir tarife göre akıl, haddi zatında maddeden mücerret, bir cevheri ulvîdir ki maddeye mukarin bulunur; nefsi natıka namını alır, herkes buna: (Ene=ben) diye işarette bulunur.

Diğer bir tarife göre de akıl, bir cevheri rûhanîdir ki, Allahu Taalâ bunu bedeni insana müteallih olmak üzere yaratmıştır.

Başka bir tarife göre de akıl, kalpte münceli bir nurdur ki onunla hak ile batıl malûm olur.

Daha diğer bir tarife göre de akıl, bir kuvvettir ki, onunla eşyanın hakikatleri malûm olur. Aklın mahalli, dimağdır veya kalptir.

Velhasıl, akıl büyük bir nimettir. Bunu güzelce istimal etmek lâzımdır. Bir takım yanlış telâkkiyata kıymet verip de aklı selime, hüsni tefekkürâta muhalif hareket edenler dalâlete düşer, sermayei hayatını gaib ederek mahrumiyetler içinde söner gider, lâyık oldukları cezaya kavuşurlar.

Binaenaleyh dîni ilâhînin füyuzatından istifade ederek aklın nuraniyyatını tezyide çalışmalıdır.

KIYAMET ALÂMETLERİ:

Ahiret hayatına takaddüm eden bazı hadiseler vardır ki onlara «alamâtı kıyamet», «eşratı saat» denilir. Bunların başlıcaları şunlardır:

1 — Bir duhanın zuhurudur ki kırk gün devam edecektir. Bunun isabet ettiği müminler nezleye tutulmuş gibi olacak, kâfirler de serhoş gibi bir hale geleceklerdir.

2 — Deccal adında bir şahıs zuhur ederek rübubiyet iddiasında bulunacak ve istidraç suretiyle bir takım harikalar gösterecektir.

İstidraç: Fıskı veya küfrü zahir olan bir şahsın elinde matlubuna uygun olarak zuhur eden harikadır. Bazı dualarının kabul edilmesi gibi. Bu hal o şahsın daha ziyade azabı ilâhiyeye uğramasına sebep olacaktır.

3 — Bir dabbenin = bir nevi hayvanın yerden çıkarak nas ile konuşmasıdır. Bunun Mekkei Mükerremede cebeli sefadan veya Taiften çıkacağı mervidir.

4 — Güneş muvakkat bir zaman için mağrip tarafından doğacaktır.

5 — İsa aleyhisselâm semadan yer yüzüne inip bir müddet şeriatı Muhammediye ile amel edecektir.

6 — Yecüc, mecüc adında iki kabile yer yüzüne yayılıp fesada çalışacaklardır.

7 — Üç hasef = yer batması vuku bulacaktır ki bunun biri şarkta, biri mağripte, üçüncüsü de ceziretül arapta zuhur edecektir.

8 — Yemen tarafından dehşetli bir ateş zuhur edecektir.

Bu alâmetlerin hepsi de haddizâtında caiz, mümkinül vuku olup edillei seniye ile sabittir. Bu gibi hadiseler kudreti ilâhiye ile lihikmetin vukua gelebilir. Artık bunları istibade, tevile mahal yoktur.

CENNET NİMETLERİ VE CEHENNEM AZABI :

Cennet nimetleri yalnız isim cihetiyle dünya nimetlerine benzer; yoksa mahiyetleri bambaşkadır, hiç bir ebediyet ve saadet makamı olan cennetin nimetleriyle bir mihnet ve zeval mahalli bulunan dünyanın nimetleri müsavi olur mu? Ancak fürkanı mübîn bir çok âlî hakikatleri daima nâsın anlıyabileceği bir surette beyan eder, de'bî Kur'an böyledir. İşte bundan dolayıdır ki Kur'anı azîmde uhrevî nimetler nâsın me'lûf bulundukları dünya nimetleri suretinde temsil buyurulmuştur. Yoksa cennet

nimetleri gözler görmemiş, kulaklar işitmemiş, hatır ve hayale gelmemiş şeylerdir. Maahaza nazarı İslâmda uhrevi nimetlerin en ulvîsi rüyetüllahtan mutahassıl lâhûtî bir zevkten ibarettir.

Bâzı Hıristiyan müellifleri furkânı mübînin cennette maddî nimetlerin mevcudiyetini haber verdiğinden dolayı dini İslâmi tenkid etmek istemişler. Halbuki cennete maddî nimetlerin mevcudiyetini kendi ellerindeki İnciller dahi haber vermektedir. Ezcümle Mettâ İnciline nazaran: Hazreti İsa ahzü kirift olunacağı gece akşam yemeğini Havariyyun ile yerken: «Artık ben şarabı bundan sonra ancak cennette içeceğim» demiştir. Kezalik Luka İnciline nazaran Cenâbı Mesih Havariyyuna hitaben: «Sizinle cennette bir sofra üzerinde yiyip içeceğiz» demiştir.

Cehennem azabına gelince şüphe yok ki, bu da dünya azabına kıyas olunamaz. Cehenneme düşenlerin dûçar olacakları cismânî ve rûhanî azâbın dereci şiddetini yâdetmek bile insanın tüylerini ürpertir.

Küfr hâli üzere terki hayat edenler ebediyen cehennem azâbında kalacaklar ise de mü'minlerin âsîleri bir müddet kaldıktan sonra gufrana mazhar olarak cennete duhul edecek ve bunların cehennemde görecekleri âzâb binnisbe hafif olacaktır.

RÜ'YA İLMİ:

Ma'lûm olduğu üzre rü'yâ, bir sırdır; rûhî hâdiselerden biridir. Uyku hâlinde görülen birtakım hâdiseler, birtakım garîp manzaralar, âlemler rü'yânın rûhî bir hassa, ma'nevî hâlet olduğunu gösterir.

Acabâ bütün rü'yâlar birer hakkıykat mıdır? Yoksa mücerred hayâlâttan mı ibârettir?

Hayır, bütün rü'yâlar, birer hakıykat değildir. Fakat bütün - bütün hayâlâttan ibâret de değildir. Belki birtakım rü'yâlar, birer hakıykattır. Bunlara (Sâdık Rü'yâlar) denir. Birtakım rü'yâlar da hayâlâttan ibâret; bâtıl şey'lerdir. Bunlara da (Adgaas-ı Ahlâm) = (Karışık Rü'yâlar) denir. Şöyle ki; Nefs-i Nâtıka denilen rûh-ı insânî, hadd-i zâtinde bir idrâk-ı mahzdan ibârettir. Kendisine Emir Âlemi'ndeki birtakım hakıykatler münkeşif olur. Ancak cismâniyyet ile, hassalar ve kuvvetler ile alâkadar oldukça hassasından mahrûm kalır; birtakım hakıykatlere muttali' olamaz. Vaktâki a'sâb ve kuvâya vakit vakit fütûr gelerek istirâhat için rûh-ı hayvânî, kalbe çekilince zâhirî hâsseler muvakkaten muattal olur. Artık bu hâlden bil'istifâde rûh-ı insânî, cismânî alâkalardan soyularak kendi âlemine, Âlem-i Emr'e, Âlem-i Misâl'e ittisâl eder. O âleme lâyık olan hakıykatleri kabûle müste'id olur. İdrâk edebildiği hakıykatler ile geri döner, cismânî âleme rücû' ederek yüklenmiş olduğu ma'lûmatı kuvve-i mütehayyileye atar. Bu kuvvet de o ma'lûmatı münâsib birer sûretle tasvîr ederek hiss-i müştereke tevdi eder. Artık uyuyan kişi bunları mahsûs şey'ler hâlinde, şeklinde görür. Bu veçhile de Sâdık Rü'yâ'lar vücûda gelmiş olur.

Bâtıl Rü'yâlara gelince: Bunlar, gündüzleri gördüğümüz şey'lerin, uğraştığımız işlerin, yaptığımız kuruntuların birer hayâlidir. Bunlar hayâlî birer kisveye bürünerek uykuda karşımıza çıkmış şey'lerdir. Bunlar hayâtın rûh-fezâ, veyâ tâkat-fersâ hâlleri netîcesi olarak birer hayâlî sûrette uykuda görülen ve asl ve esâsı olmıyan şey'lerden başka değildir.

Demek ki sâdık bir rü'ya: Rûh-ı insânîden kuvve-i mütehayyileye mütenezzil ve mün'akis olan hayâlî sûretlerdir ki bir hakıykate sarâhaten veyâ işâreten delâlet eder.

Bâtıl rü'yâlar ise yakaza hâlinde mütehayyilenin hayal ve hâfizaya bırakmış olduğu suver-i dimâğıyyeden ma'hûzdur. Hiçbir hakıykata delâlet etmez. Ta'bîri kabil olmaz. Bu hâlde bu iki kısım rü'ya arasındaki fark açık bulunmuş oluyor.

Yukarıda da işâret edildiği üzere kuvve-i mütehayyilenin hiss-ı müştereke bıraktığı ma'lûmat sûretleri ba'zan açık, vâzıh bir tarzda olur. Bunlar ta'bîrden müstağnîdirler. Ba'zan da münâsib birer sûrette, birer misâlî, remzi şekilde bulunur. Bunlar ise ta'bîr ve te'vîle muhtaçtır.

İşte bu ta'bîr için birtakım küllî kaideler mevcuddur. Bu kaidelere tatbîkan rü'yâ ta'bîr edilir; ya'nî rü'yânın neye delâlet ettiği gösterilir. Meselâ: Rü'yâda görülen süd ilm ile, ay ve güneş devlet ile, deniz saltanat veya menfaat ile, yılan adâvet ile ve yerine göre hayât ile veya sırrı saklamakla tevîl olunur. Bu sûretle de (Ta'bîr-i Rü'yâ itmi) tedvîn edilmiştir.

Bu, nefsânî tahayyülât ile gaybî umûr arasındaki münâsebetleri bildiren bir ilimdir. Bu ilm ile nefsânî tahayyüllerden hâriçte olan nefsânî hallere veyâ âfakta cârî bulunan şuûn istidlâl olunur.

NAMAZIN EHEMMİYETİ VE FAZİLETLERİ:

Malumdur ki Allah Taâlayı tevhid, yani onun varlığını, birliğini bilip tasdik etmek en büyük bir farizadır. Bundan sonra farzların en büyüğü en mühimmi namazdır. Namaz, imanın alâmetidir, kalbin nurudur, ruhun kuvvetidir, mü'minin mi'racıdır. Mü'min, bu sayede Hak Taalânın manevî huzuruna yükselir, Allah Taalâya münacatta bulunarak manevî kurbiyete erer, mü'min için ne ulvî bir şeref!

Bütün hakikî dinler, insanlara namaz kılmalarını emr etmiştir. Bizim sevgili Peygamberimiz (aleyhissalâtü vesselâm) Efendimiz de ilk bi'setlerinden i'tibaren namaz kılmakla mükellef bulunmuştu. Şu kadar var ki, bu namaz, biri güneşin doğmasından evvel, diğeri de güneşin batmasından sonra olmak üzere iki vakte münhasır idi. Sonra mi'raç gecesinde beş vakit namaz farz olmuştur. Miracı nebevî ise râcih görülen kavle nazaran Hicreti nebeviyeden on sekiz ay evvel, Receb-i şerifin yirmi yedinci gecesinde vuku bulmuştur.

Kur'ani Kerîmde, mübarek hadislerde namaza dair bir çok emirler, tavsiyeler vardır ki, bütün bunlar İslâm dininde namaza ne kadar büyük bir ehemmiyet verildiğini gösterir. Ezcümle bir âyeti kerîme şu mealdedir: «Resulûm! Sana vah'y olunan kur'an âyetlerini güzelce oku ve namazı erkân ve âdabına riayetle kıl, şüphe yok ki namaz, edebe, namusa uygun olmıyan şeylerden çirkin görülen işlerden meneder. Her halde Allah Taalânın zikri — her ibadetten — daha büyüktür. Allah Taalâ bütün işlediklerinizi bilir.» Namaz ise en büyük zikirdir.

Diğer bir âyeti celîle de şu mealdedir. «Namazı ikâme ediniz, yani: Dosdoğru kılınız, zekâtı da veriniz, nefisleriniz için hayırdan her ne şey evvelce göndermiş olursanız onu Allah Taalânın yanında bulursunuz, asla zayi olmaz — şüphe yok ki, Allah Taalâ yaptığınız şeyleri görür.»

Bir hadisi şerifte: «Namaz, dinin direğidir» buyurmuştur.

Diğer bir hadisi şerifte: «Namaz, kişinin kalbinde bir nurdur, artık sizden dileyen tenevvür etsin, kalbindeki nurunu arttırmaya çalışsın» mealindedir.

İşte bütün bu mübarek âyetler, hadîsler, namazın ne kadar büyük ve Allahımızın nezdi kibrıyasında ne kadar

makbul, matlûb bir ibadet olduğunu göstermeğe kâfidir.

Filhakika namaz, pek mukaddes bir ibadettir. Namazın faziletlerine nihayet yoktur. Namaz, âkil, baliğ olan her Müslüman için muayyen vakitlerde, edası lâzım gelen pek yüksek bir farîzadır. Bu mühim farîzayı yerine getirenler, Allah Taalânın pek büyük lütuflarına, inayetlerine ereceklerdir. Bunu kasden terk edenler de ikabı pek şiddetli olan Hak Taalânın elim azaplarına müstehik olacaklardır.

Müslümanlar henüz yedi yaşlarına girmiş çocuklarını namaza alıştırmakla mükelleftirler. Bu çocuklara velileri, namaz kılmalarını emr ve ta'rif ederler. On yaşına girdiği halde namaz kılmayan çocuğun velîsi tarafından — üç tokattan ziyade olmamak üzere — el ile hafifçe döğülmesi lâzım gelir.

İnsan bir kerre düşünmeli, her ân Allah Taalânın binlerce ni'metlerine, inayetlerine nâil olmaktadır. Öyle Kerîm, Rahîm olan ma'budumuzun nihayetsiz âtıfetlerine karşı teşekkürde bulunmak icab etmez mi? İşte insan namaz yoliyle bu şükran borcunu ödemeğe ma'budunun lütuflarını, ni'metlerini nezîh bir lisan ile yad ederek kulluk vazifesini yerine getirmeğe çalışmış olur. Nitekim: «Namaz, şükrün bütün aksamını câmidir» denilmiştir. (3)

Bununla beraber namaz, ruhu temizleyen, kalbi aydınlatan, insanı yüksek duygulardan haberdar eden, insanı kötülüklerden alıkoyan, insanı hayra, tefekküre, tevazua, intizama sevk eyliyen en güzel bir ibadettir.

İnsan namaz vesilesiyle nice günahlardan kurtulacak. Hak Taalânın nice binlerce ihsanlarına, keremlerine kavuşacaktır.

Namaz, manevî hayattan başka maddî hayata da küşayiş verir, insanın nezafetine, sıhhatine, muntazam hareketine sebep olur.

Velhasıl; namazın meşrû'iyetindeki hikmetler, fâideler her türlü düşüncelerin üstündedir. Fakat bir Müslüman namazını yalnız Allah Teâlânın rızası için kılar, yalnız ma'buduna şükr için, ta'zim için kılar; bilfarz namazın hiç bir fâidesi tasavvur olunmasa bile yine bunu taabbüdi bir emir bilerek mahza Hâlikının emrine itaat için kılmağa çalışır.

Bu kutsi vazifenin yerine hiç bir şeyin kâim olamayacağını kat'i, surette bilir, namaza sarf edilecek dakikaları hayatının en neşeli, en saadetli zamanı olmak üzere kabul eder.

Filhakika fani hayatın zeval bulmayacak bir çok semereleri ancak namaz sayesinde elde edilir ve namaza tahsis edilen vakitler, ebediyet aleminin nihayetsiz olan saadet günlerini hazırlamış olur.

Gıptalar olsun bu pek mübarek, bu pek feyizli ibadete lâyıkiyle devam edenlere!

ORUÇ VE FAİDELERİ:

Orucun meşru'iyetindeki hikmet, pek aşikârdır. Bir kere şüphe yok ki Allah Taalâ Hazretleri, bir hâkimi mutlaktır, elbette onun kullarına emrettiği, tecviz buyurduğu şeylerde birçok maslahatlar, fâideler vardır, velev ki biz bunları hakkile tayin ve takdir edemiyelim.

Maahaza orucun dinî, uhrevî faidelerinden başka sıhhî, içtimaî ahlâkî bir nice fâidelerini bizler de pek iyi takdir edebilmekteyiz. Bu hususta yazılmış bir hayli makaleler, risaleler vardır.

Bir hadisi şerifte: «Her şey için bir zekât vardır, cesedin zekâtı da oruçtur, oruç sabrın yarısıdır» diye buyurulmuştur.

İnsan, oruç sayesinde behimî duygularını azaltır, ruhunu tasfiye eder; melekiyet sıfatiyle ittisafa başlamış olur.

Oruç sayesinde cemiyetin, içtimaî, ahlâkî hayatından başka bir inkişaf, başka bir fazilet tecelli eder.

Oruç tutan kimse, nefsini bir kısım şiddetli arzuların savletine karşı mukavemete alıştırır, mezahime karşı idmanlı bulunmuş olur.

Oruç tutan zat, bir müddet mahrumiyete katlanır, bu mahrumiyet yiyecek içecek bulamıyan herhangi bir zîhayatın zelîlâne bir halde olan mahrumiyeti kabilinden değildir. Belki bu, bil'ihtiyar iltizam edilmiş, yüksek bir gayeye müteveccih bulunmuş bir mahrumiyettir, bir mücahededir. İnsan; bu mahrumiyet sayesinde yoksulların, mahrumların hallerine tecrübeli bir vukuf sahibi olur, kendisinde merhamet, şefkat, taavün duyguları artar, insaniyet için tasavvurların fevkindedir.

Ma'budunun mukaddes emrine imtisal ederek kendisinin meşru' nimetlerinden bir müddet mahrimiyete katlanan bir insan, artık başkalarının nimetlerine göz diker mi? Başkalarının zararlarına çalışır mı?

Velhasıl: Böyle âmmenin salâhına hizmet eden kutsî bir ibadetin hikmeti teşriiyesi bedihîdir. Bunu takdir edememek için insanın düşünce hassasından büsbütün mahrum olması lâzım gelir.

ZEKÂTIN HİKMETİ

Zekâtın meşruiyetindeki hikmet pek mühimdir ve herkesce âdeta bedihîdir. Bir hadisi şerifte: «Mallarınızı zekât ile koruyunuz, hastalıklarınıza sadaka ile deva ediniz, belâ dalgalarını dua ile, niyaz ile karşılayınız» buyurulmuştur.

Demek ki zekât sayesinde servet korunulmuş olur. Sadakalar, maddî ve manevî hastalıklara birer ilâç mahiyetinde bulunur.

Filhakika zekât ve sadaka verenlerin mallarında, canlarında bir feyiz ve bereket, bir sıhhat ve afiyet yüz gösterir, bunun çok fevkinde olarak da kendileri Hak Tealânın rızasını kazanıp nice manevî mükâfatlara nail olurlar, nice manevî mehlekelerden kurtulurlar.

Zekâtın her bakımdan bir çok faideleri vardır. Bir kere ma'lumdur ki, kalblerde pek ziyade yer tutan bir mal ve servet mehabbeti, insanı meâliden mahrum eder, insanı bazan fena hareketlere sürükler. Zekât sayesinde ise kalbin bu zararlı duygusuna, meyelânına, mukavemet edilmiş, nefs cimrilikten temizlenmiş, mal başkasının hakkından tasfiye edilmiş, insanda şefkat, hayırhahlık, diğerkâmlık gibi yüksek duygular vücuda gelmiş olur.

Sonra zekât, içtimaî hey'etin huzuruna, refahiyetine, tesanüdüne sebeptir. Yoksulları, âcizleri kendi servetinden müstefit eden bir zengin; cemiyetin en sevimli ve değerli uzvu sayılır, fakirlerin, muhtaçların elemlerini azalttığı cihetle onların senalarına, muhabbetlerine, dualarına nail olur, serveti de hain ve muhteris gözlerin dikilmesinden emin bulunur. Artık böyle birbiri hakkında hayır düşünen, âtıfetli olan, duacı bulunan bir cemiyet arasında güzel bir ahenk vücuda gelmiş olmaz mı?.

Bir de zekât vermek, güzel bir akidenin = inancın eseridir. Böyle bir akideye sahip olan kimse, mensup olduğu cemiyet için zarardan berî bil'akis pek faideli bir insan demektir. Çünkü kendi malından bir kısmını mü-

cerret Allah Tealânın rızası için ayırıp fakir olan dindaşlarına veren ve mukabilinde onlardan hiç bir şey gözetmeyen böyle bir ihsan, artık muhitine faideli olmaz mı?. Artık kendisine ait olmayan şeylere göz dikip başkalarının zararlarına hareket eder mi? Başkalarının ellerindeki mallara tecavüzde bulunur mu?

Maahaza zekât, bir şükran vazifesidir. Zekât veren bir müslüman, düşünür ki, «Elde ettiğim bu servet, bana Hak Tealânın bir ihsanıdır. Bir nice insanlar daha güçlü, kuvvetli, daha malûmatlı oldukları halde bu servetten mahrum bulunuyorlar. Binaenaleyh bana Feyyazı Kerîmin bir lûtuf ve ihsanı olan bu servetin şükrünü ifa etmek lâzım gelir. İşte bir şükür vazifesi, bu zekât farazesile yerine getirilmiş olur.

Şu da düşünülmelidir ki bir zatın elde ettiği servette onun mensup olduğu muhitin bir çok tesiri vardır. Eğer o, böyle bir muhitte yaşamamış olsa idi bu servete nail olabilecek mi idi? İşte bu da bir ni'mettir. Bu ni'metin şükranesi de o muhitteki yoksul, perişan insanlara yardım etmekle tecellî eder. Zekât ve sadaka verilmesi ise böyle bir yardımdan ibarettir.

Velhasıl: Bu gün zekât, müslümanlığa has, fevkalâde insanî bir vazifedir. Zekât verenler, Allah Tealânın sevgili, hayırlı kulları sayılmağa lâyıktır. Ne mutlu bu güzel farizeyı ifa edenlere..

★

İNSANIN MENŞEİ

İnsanın menşei, tam bir istiklâldir. Hâlik-ı Azîmü'ş-Şan, insanların evvelâ ruhlarını yaratmış, sonra da insanların ilk babası ve anası olmak üzere H a z r e t - i Â d e m ile H a z r e t - i H a v v a'nın cesedlerini balçıktan = su ile topraktan bildiğimiz sûret-i insâniyede halk etmiş, bunlardan da beşeriyet silsilesinin devâmını takdîr buyurmuştur.

Evet... İnsan bir müstakil mahlûktur. Başka hayat sâhibi mahlûkattan tedrîci bir sûrette bir istifa, bir inkişaf netîcesi olarak dünyâya gelmiş değildir. Âfak ve enfüsteki yüzbinlerce hilkat bedîalarını vücûda getirmiş olan bir Hâlik-ı Azîmü'ş-Şan, insan nâmındaki mahlûkunu da böyle müstakil bir mâhiyette vücûda getirmeğe şübhe yok ki her vechile kadirdir. Bütün peygamberler de, semâvî kitablar da bu hakîkati haber vermiştir. Binâenaleyh biz müslümanlar bunun hilâfına kail olamayız.

Şübhe yok ki, bu kâinatta ilk zî-hayat mahlûkun başka bir zî-hayat mahlûktan tedrîcen vücûda gelmemiş olduğu ilmen, fennen müsellemdir. Aksi takdirde bu vechile bir hilkat silsilesinin ezele doğru lâ-yenkati' uzayıp gitmesi lâzım gelirdi. Bu ise mümteni'dir. Böyle bir silsile-i hilkatin ezeliyetle ittisafı tasavvur olunamaz. Artık insanların da başka hayat sâhibi mahlûkattan bir tekâmül neticesi olarak vücûda gelmiş olduğunun zarûrî bulunduğunu iddiâya ilmen, felsefeten imkân yoktur.

Vâkıa kâinâtın bir kısmında bir tekâmül ve inkişaf usûlü cârî olabilir. Fakat bunlar herhalde zarûrî değildir. Tabiat kanunlarını vaz' ve halk eden bir zî-kudret Hâlik,

bu kanunlara muvafık da, muhâlif de nice binlerce hâdiseleri vücûda getirebilir. Nitekim kavânîn-i tabîatın zarûrî olmadığı, bunlara muhâlif nice hâdiselerin vücûda geldiği bugün bir çok mütefennin, mütefekkir zevat tarafından da kabul edilmektedir.

Velhâsıl: insan, başlangıçta da bugünkü şekli ile bir bedîa-i hilkat olarak bir varlığı hâiz bulunmuştur. Bunu istib'âda mahâl yoktur. İnsanın müstakil olarak yaratılmış olduğuna kendisindeki maddî ve ma'nevî kemâlât da şehâdet etmektedir. Bunun hilâfını iddiâ ise kudret-i İlâhiyeyi, ilâhî kitabların beyânını inkâra, beşeriyetin kadrini tenzîle sebep olur. Şu kadar var ki, insanlar mâhiyeten müttehid oldukları halde bu dünyâda kazandıkları ilim ve ma'rifet, terbiye ve irfan bakımından aralarında bir terakkî, bir tekâmül eseri görülebilir. Fakat bunlar, insanların hilkaten müsaid oldukları kemâlet cümlesindendir. Yoksa bunlar, insanların mâhiyetlerine âid bir tebeddül ve inkişâfa delîl olamaz.

★

HAYIR VE ŞER

İçine imtihan için atılmış olduğumuz bu dünyâda hayır ve şer = iyilik ve kötülük telâkki edilen bir kısım hâdiseler vardır. Bunlar öyle bir hâlet-i rûhiyeden, mücerred bir zihnî hâletten ibâret değildir. Bu imtihan âleminde bulunan bir insanın hayatta muvaffak olup ubûdiyyet vecîbelerini lâyıkıyle yerine getirebilmesi için ve kendisinin muti, mütefekkir, ubûdiyetle mütehassis bir kul olduğunun tecelli edebilmesi için etrafında hayır ve şer denilen hâdiselerin bulunması lâzımdır. Bütün bunlar muktezâ-yı hikmettir.

Hayrın da, şerrin de Hâlikı, Cenâb-ı Hak'tır. Zehiri de tiryâkı da yaratan yalnız Allâhu Teâlâ'dır. Çünkü O'ndan başka Hâlik yoktur. Eğer şerrin de Hâlikı olmasa idi, kendisinin Hâlikıyyeti mahdud, Hâlikıyyet bakımından şeriki mevcud olmak lâzımgelirdi. Şân-ı Ülûhiyeti ise bundan münezzehtir.

Filhakîka Cenâb-ı Hak, şerri de yaratmıştır. Fakat bundan korunabilmek için insana fıtrî bir kabiliyet de vermiştir ve şer olan şeyleri beyan buyurmuştur. Hayra rızâsı vardır, şerre rızası yoktur. Kullarını hayır işlemekle mükellef tutmuştur, şer işlemekten de men'etmiştir.

Şüphe yok ki, Ma'bûd-ı Kerîm Hazretleri, insanlara bir kuvvet ve kabiliyyet vermiştir ki, her insan bu sâyede hayrı kesbe, şerden içtinâba muktedir bulunur. Buna rağmen insan hayrı bırakır da şerri irtikâb ederse elbette bu fiiliyle mütenâsib bir cezâya müstahak olur. Demek oluyor ki, şerrin bulunmasından dolayı insanlar bu şerri irtikâba fıtraten mecbur ve muztar değildirler. Bunlar kendi irâde ve ihtiyarlariyle şer tarafını iltizam ederlerse Cenâb-ı Hak da -dilemişse- o şerri vücûda getirir. Hayır ciheti de böyle.

Velhâsıl: Bu dünyâda hadd-i zâtında hayır da vardır, şer de vardır. Bunlar birer emr-i itibârî değildir. Meselâ: Îmân bir hayr-ı mahzdır. Adem-i îmân da bir şerr-i mahzdır. Bunların başlıca menşei insanların iyi veya kötü olan niyetleri ve hareketleridir.

Şunu da ilâve edelim ki; bizim hâdisât-ı kevniye arasında bulunan bir kısım şeyleri hayır veya şer telâkkî etmemiz, hadd-i zâtında doğru olmayabilir. Bunların netîcesinde bir nice hafî hikmetler, büyük fâideler veya zararlar tezâhür edebilir.

Evet... bir nice hayır şeklinde telâkkî edilen şeyler vardır ki, bunlar hadd-i zâtında birer şerden başka değildir. Gayr-i meşru' sûrette elde edilen bir servet gibi. Bilâkis bir nice şer sûretinde görülen şeyler de vardır ki, âkıbeti i'tibâriyle birer hayırdan ibâret bulunmuş olur. Ba'zı insanların bir kısım hastalıklara tutulmaları gibi ki, bu hastalıklar o insanların devâm-ı sıhhatine sebep olur; onların mütenebbihâne yaşamalarına ve takdîr-i İlâhîye râzı olup bu yüzden bir çok sevablara nâiliyetlerine bir vesile teşkil eder.

★

ANILAR

Pederi Alîm, Ömer Nasuhî Efendi mizaç itibariyle çocuklara çok şefkatli, büyüklere karşı çok saygılı ve sevgi dolu, siyasetle hiç bir ilgili olmayan ve dinine sonsuz bağlı bir insandı.

Dünya metaıyla yakın ve uzak hiç bir ilgisi yoktu.

Ömrünün 37 yılını adeta onun dizi dibinde geçirmiş bir kişi ve yakınen tanıma ve hizmetinde bulunma bahtiyarlığına erişmiş bir kimse olarak her zaman mutluluk ve huzur duyarım.

Beraber geçirdiğim 37 yıl içinde aklımda kalan bir çok anıdan bir kaçını buraya nakletmeği uygun buldum.

SON GÖRÜŞMEMİZ

Ömer Nasuhî Efendi daha önce de belirttiğim gibi ilerlemiş yaşına rağmen son derece dinç bir bünyeye sahipti.

Bir bardak suyunu dahi kimseden en yakınlarından dahi istediğini görmedim. İnsanlara zahmet vermekten adeta kaçardı.

Vefatından üç gün önce Cuma namazında beraberdik. Yazıhanemin yakınındaki Köprülü Camii Şerifinde kılmıştık. «Cuma hütbelerinin kısa ve özlü olmasını isterdi.» Namazdan sonra beraber bir kahve içtik ve eve gitmeyi arzu etti.

Hemen kalktım ve eve götüreyim dedim, Yürümeği çok severdi.

— Senin işin vardır, ikindiyi Beyazıt Camii Şerifinde kılmak istiyorum. Sahaflar Çarşısını da dolaşmak istiyorum, oradan da eve yürürüm, dedi. Bu istek sadece bana Fatih'e kadar «arabayla dahi olsa» eziyet olmaması içindi. İtiraz ettim ve zor belâ kabul ettirebildim. Beraberce eve kadar gittik. Dua etti.

Ertesi gün İran'a gidecektim. İran'ın kuruluşunun 2500'üncü yılı merasimlerine davetli idim. Elini öptüm izin istedim. Bugüne dek bütün dünyayı gezmiş bir kimse olarak her seyahatimde iznini almış ve dönüşte de intibalarımı uzun uzun kendisine anlatmıştım. İlk def'a «gitmesen olmaz mı?» dedi ve hemen yolun açık olsun diyerek her zaman olduğu gibi «Ayetül Kürsüyü» okuyup üfledi. Bu itirazı ilk defa işitmiştim. Ne zaman döneceğimi de sormamıştı. Farisi divanından aklında kalan birkaç beyti okudu.

Sanki kendisine bir daha görüşemeyeceğimiz malûm olmuştu. Bir hafta sonra döndüğümde bu acı hakikatı ben de anlamış oldum.

★

ÇOCUKLARA OLAN SEVGİSİ

Büyük âlim Ömer Nasuhî'nin çocuklara olan sevgisi sonsuzdu. Kendi çocukları ve torunları kadar talebelerini ve bütün çocukları da çok severdi. Onların aşırı yaramazlıklarını dahi toleransla kabul eder hoş görürdü. Sık sık kendi çocukluğundan ve kardeşiyle yaptıklarından bahsederdi. Kendisinin at üzerinde nasıl cirit oynadığını ve sopaları rakiplerine nasıl attığını anlatırdı.

Hoş görüsü sonsuzdu, Bir çocuğun her isteğinin mutlaka yerine getirilmesini isterdi.

★

Ömer Nasuhi Efendi'nin canlılara olduğu gibi ölülere de saygısı sonsuzdu. Sık sık kab'ristanları ziyaret eder. Bilhassa eski mezar taşlarını tetkik eder, uzun uzun ilgilenirdi.

Amcası merhumun İstanbul'a geldiğini ve Karacaahmet kabristanlarını da gezdikten sonra şöylediği bir beyiti tekrarlardı.

Kabristanların eskiden şehir içinde yapılmasının nedenini: «İnsanlara ölümü hatırlatması ve fanî hayatta kötülük yapmanın lüzumsuzluğunu hatırlatmak babında» olduğunu ifade ederdi.

En büyük üzüntülerinden biri de kabristanlara yapılan saygısızlıktı. Seneler sonra gittiği memleketi Erzurum'da bir çok ecdadının ve tanıdıklarının kabristanının kaldırılmış olması onu fazlasiyle üzmüş ve seyahatını çok kısa zamanda keserek bu yüzden dönmüştü.

1953 yılında beraber gittiğimiz Hac'da da bu sebeble çok üzüldüğüne şahit olmuşumdur.

Suud'lar'ın kabristanlar'a yapmış olduğu muamele de onu fazlasıyle müteessir etmişti.

Pederi Ahmet Efendi'nin metfun olduğu Cenneti Mualla kab'ristanında döktüğü göz yaşları hiç bir zaman gözümün önünden gitmez.

★

Okumağa ve yazmağa kendini adamış bir kimse olan Ömer Nasuhî her öğrendiğini, her bildiğini bütün müslüman kardeşlerine de duyurmağı kendine bir vazife edinmişti. Bu kadar eser vermesinin nedenlerinin başında da bu hakikât gelir.

Her eseri basıldığında adeta çocuk gibi sevinirdi. Dünya malıyla mülküyle hiç bir ilişkisi yoktu.

Eserlerini uzun yıllar neş'retmeğe ve naşirliğini yapmağa muaffak olmuş bir kimse olarak büyük bahtiyarlık duymaktayım.

Kitapları'nın ilk nüshasını daima kendisine takdim ettiğimde mutlaka parasını öderdi. Hediye edeceği kitapların dahi bedelini ödemek isterdi.

★

Ömer Nasuhî Efendi iyilik yapmağı ihsanda bulunmağa muhtaçlara yardım etmeği kendisine vazife sayardı. Bu onun en büyük zevkiydi. Kendisinin keramet değilse de feraset sahibi bir insan olduğuna sonsuz inancım vardır.

Bir arefe akşamı onun da çok sevdiği bir arkadaşımla ziyaretine gitmiştik.

Arkadaşım, bir kutu çikolata ve ben de bir kilo kâğıtlı şeker almıştım. Götürdüklerimizden habersizdi. Elimizdeki paketleri kapının dışında bırakmıştık. Uzunca bir sohbetten sonra tam kalkacağımız sırada «Siz yine

zahmetlerde bulunmuşsunuzdurdur» diyerek çantasından bir miktar para çıkararak cebimize sıkıştırdı. Uğur getirdiğine inandığım bu paraları daima almışımdır. Ve saklarım. Kapıdan çıktığımızda verdiği paralar bizi hayretler içinde bıraktı. Her ikimiye de aldığımız hediye tutarının tam tamına iki misli para vermişti. Aldığımız şeylerin fiyatları çok değişikti ve onun verdiği de tamamen verdiğimiz paraların iki katıydı.

★

Ömer Nasuhî Efendi en üzüntülü anlarında dahi Tanrısına şükreden ve daima mutlu olmağı kendisine şiar edinmiş bir kimseydi. Çok küçük şeyler ona sonsuz mutluluk verirdi. Onun çok mutlu olduğu günlerinden birini de hiç unutmam.

Kendisi İstanbul Müftüsü idi ve Fatih'te bahçe içindeki evimizde oturuyorduk. Bir gün sabaha karşı kapı çalındı. Ailece uyandık. Kapıda motorsiklete binmiş bir polis memuru vardı ve elinde resmî bir evrak bulunuyordu. İmza karşılığı verdiği evrakı teslim eden memur gitti. Bu evrak uzun yıllar sonra tekrar «Ezanı Muhammedi»nin Arapça okunacağı kararının Meclis'te kabul edildiğini bildiriyordu. O sabah çok mutluydu ve erken saatte Fatih Camiine beraberce gittik. Yakın cami ve mescitlere de haber yollandı. O sabah ilk defa Fatih Camii minarelerinden «Ezanı Muhammedi» Allah-u Ekber, Allah'u Ekber diye okunurken uzaklardan son defa Tanrı Uludur, Tanrı Uludur sesleri geliyordu.

Her halde birkaç yıl önce Ramazan'ı Şerifin birinci günü gündelik bir gazetede «Ramazanın ulviyetini anlatıp müslümanlar bu ayda oruç tutarlar» demesine kızan

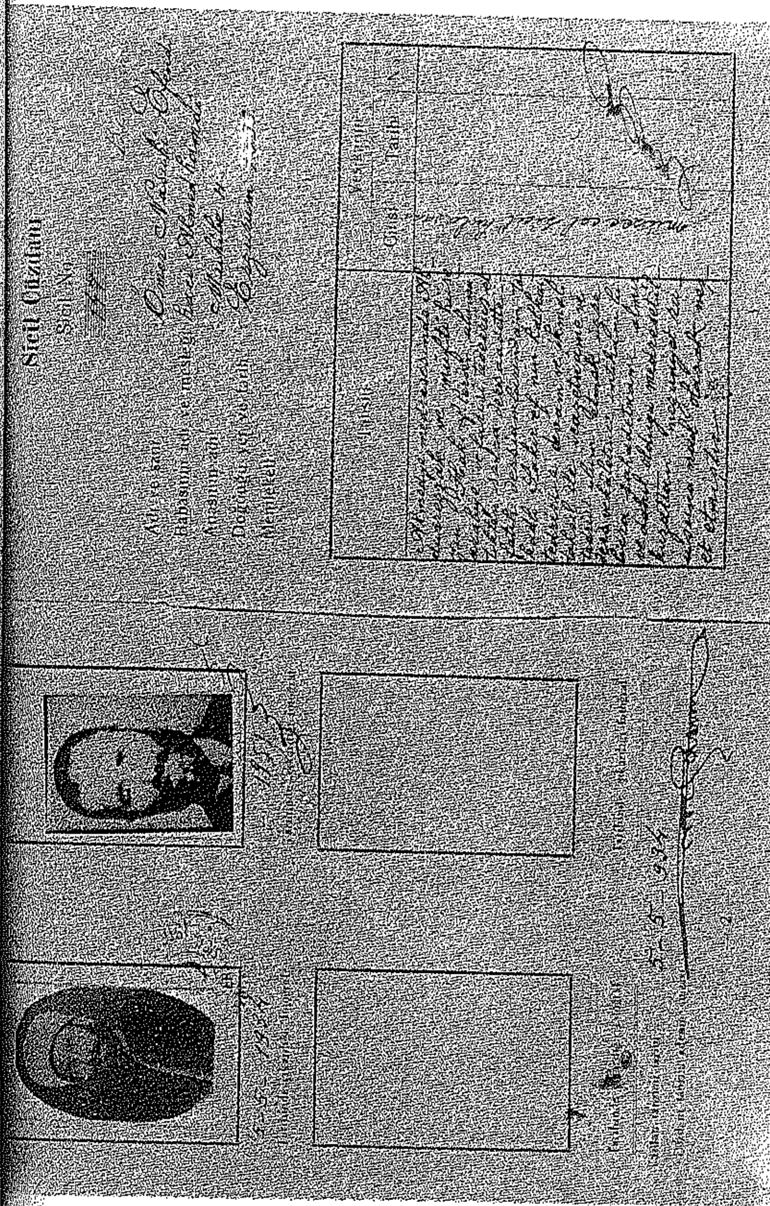
bir Valinin: «Müftü bu işlere ne karışıyor» dediği o anda aklına gelmiş olsa gerek.

★

Çocukluk anılarımın içinde Fatih Camiinin arkasında bulunan bir açık hava kıraathanesi önemli yer tutar. Akşam namazından ve sabah namazından çıktıktan sonra beraberce gittiğimiz bu kıraathaneye o zaman devrin büyük hoca efendileri gelirdi. Demli çaylar içilir ve ilmî mütaalâlar serdedilir ben de küçük yaşlarında bunları dinlemek bahtiyarlığına ererdim.

Fıskıyeli bir havuz başında yapılan bu dinî ve ilmî sohbetler saatlerce sürerdi. Ne yazık ki bu kıraathane bugün amele kahvesi haline gelmiş, diğer bir çoğu gibi bütün güzelliğini ve tarihî değerini kaybetmiştir.

★


Sicil Cüzdanı

Sicil No.

Adı ve şanı: Ömer Nasuhi Efendi

Babasının adı ve mesleği: Hoca Ahmed Hamdi

Anasının adı: Münibe H.

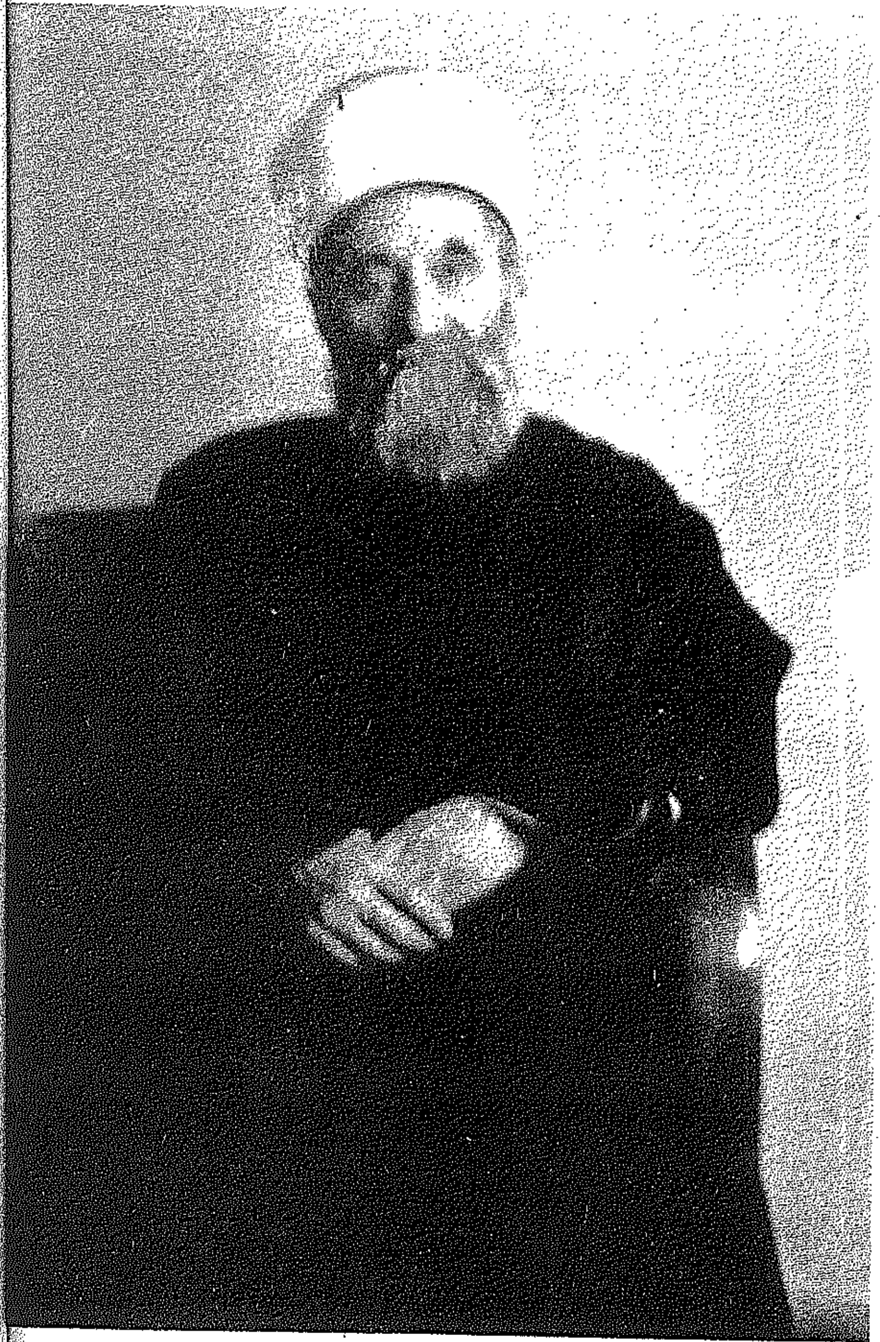
Doğduğu yer ve tarih: Erzurum

Memleketi

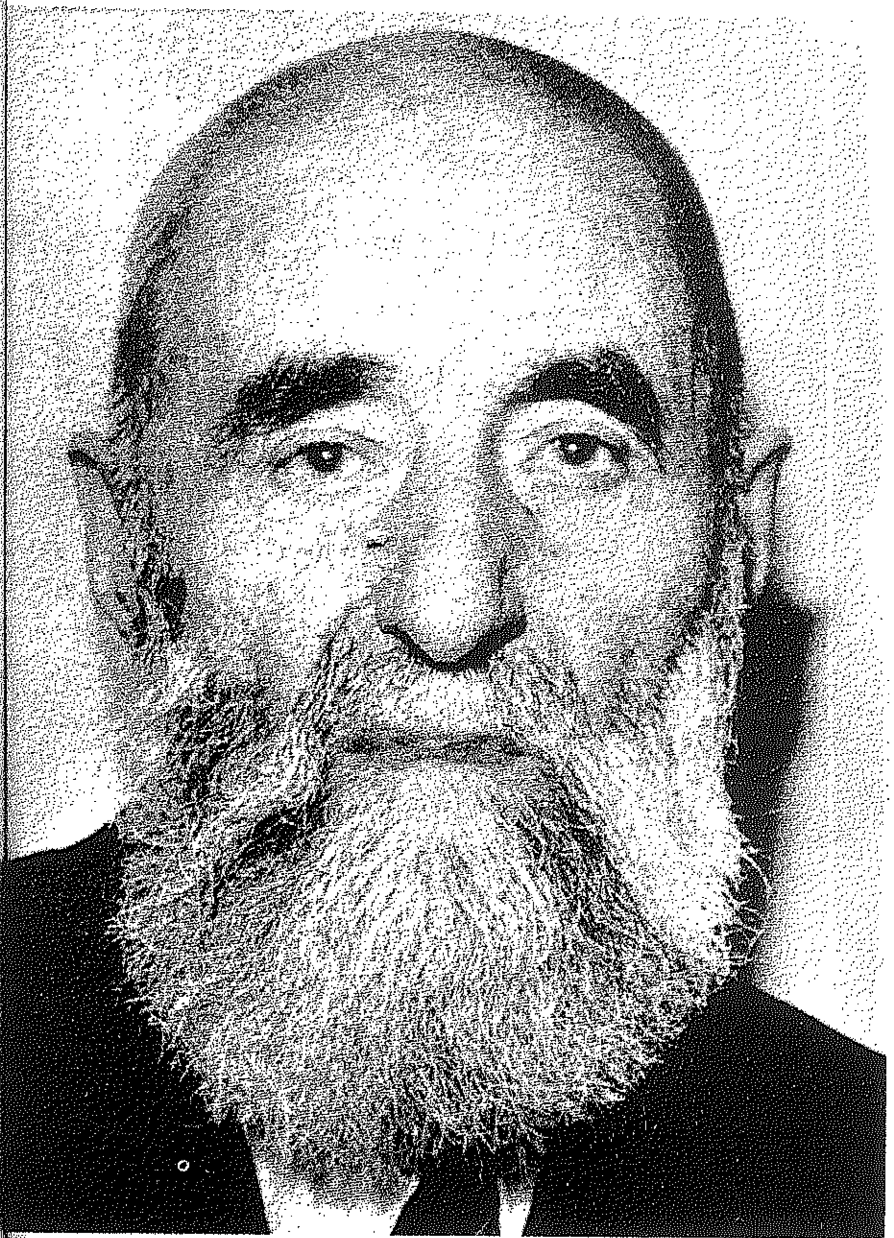
Tahsili

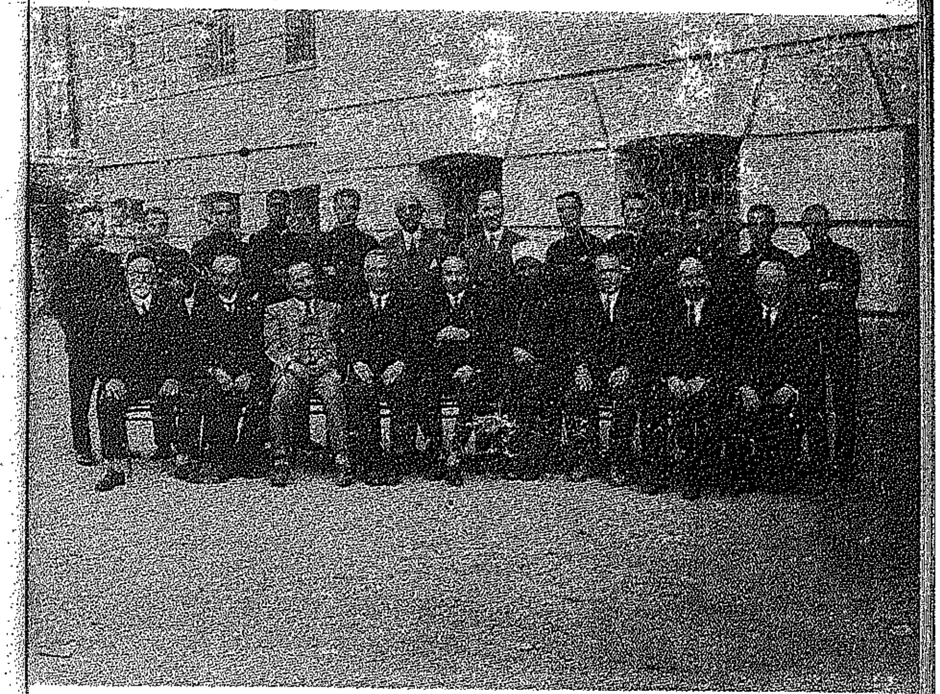
Vesikanın Cinsi | Tarihi

Ömer Nasuhi Efendi
Diyanet İşleri
Başkanı
bulunduğu
yıllarda



Ömer Nasuhi Bilmen'in
en son fotoğrafı.







Darüşşafaka Lisesi'nde öğretim üyesi bulunduğu sıralarda arkadaşları ve öğrencileri ile.

umûmen giryebâr-ı teessüf bıraktı. Tenâsüh-ü mezheb sahîfine zâhîb olan biri şu kuşun böyle acı acı nağmâtını dinlemiş olsaydı mutlak derdi ki: Alâaddin Bey'in rûhu bu kuş cesedine hulûl etmiş de şimdi oğlunun böyle virân olası mezara sukutunu görmekle izhâr-ı teessürde bulunarak için için ağlıyor. Az sonra şu mezar âleminde bir ferd görünmez oldu. Bir tenhalıktır hükümfermâ! Pîş-i nazarda iki makbere-i giryeâver, iki gehvâre-i ademperver, iki lâvha-i sükûnet efriz, iki sahîfe-i ibret âmûz görünmeğe başladı. Şu iki kabr-i hazînin etrafını tezyin eden çimenler, hüdâ-yi nâbit çiçekler, rüzgârın hüyûbiyle her tarafa temâyül ederek garib garib sadâlar çıkarır, Tahsin'in hissiyât-ı elîmânesine tercümân olarak gûyâ merhûmun lisânından şu gibi manzûmeleri zivâra dinletmek isterdiller :

«ÂH MİNELMEVT»

Ey zâir-i kabrim bana şefkatle nigâh et
Yâd eyleyip ahvâl-i sefîlânemi âh et
İm'ân ile bak tercüme-i hâlimi söyler
Kabrimde temevvüc eden otlar ve çiçekler
Sevdâya sabâvette giriftâr idi gönlüm
Müstağrak-ı feyz-i-ruh dildâr idi göndüm
Her şâm-ı-seher nâlezen olmakta idim ben
Eylerdi serşeğim feverân dîdelerimden
Hep mihnet ve mâtemle güzer etti hayâtım
Âfâka şererpâş idi berk-ı nağmâtım
Âhir ben o sevdâ ile bîmâr-ı gam oldum
Düştüm yere illetle varaklar gibi soldum
Kuşlar oluyor şimdi mezarımdan navâzen
Yok kimse beni bir saran efrâd-ı beşerden
etbâh için insânı eder sanki nasîhat
Kabrimde ziyâpâş olan envâr-ı sükûnet
Pek dalma ki dünyâ evi girdâb-i gamdır
Nev-i beşerin girdiği yer hâk-i ademdir...

«SON»

Ömer Nasuhi Bilmen'in Ardından...

— Basında çıkan yazılardan bazıları

ÂLİMİN ÖLÜMÜ

Ergun GÖZE

Yanılmıyorsam söyleyen en büyük insan, yani Peygamberimizdir. Âlimin ölümü, âlemin ölümüdür. diye.

Son devrin, büyük âlimlerinden Ö. N. Bilmen Hocanın vefatını duyunca bu sözü hatırladım.

Ö. N. Bilmen Hoca, beynelmilel müellifler listesinin başında yer alan mümtaz bir Türk âlimi idi. Tabii bu yabancılar için böyleydi. Gerçek için böyleydi. Bizim kendi değerlerine güvenmez, kendi değerlerini bilmezler için değil. Ne var ki millet bu kendi değerlerine önem vermezlerden olmadığı için Ö. N. Hocayı da en değerli evlâtlarımızdan olarak bilmekte idi.

Fıkıh ve her dalıyla islâmiyyet bir deryadır. Bu deryada fener yakabilmek için insanın fikir teknesinin çok sağlam, idrak yelkeninin çok geniş ve gönül rüzgârının çok devamlı olması gereklidir. Hoca ilerlemiş yaşında bu vasıfları aynen muhafaza etmiş ve mürekkebi şehitlerin mübârek kanından daha da tekrim edilmiş bahtiyarlardandı.

Mazisi ile ilgisi kopartılmış nesillere mazisinin irfan ve kültür hazinelerini usanmaz bir karınca sabır ve himmetiyle taşımayı ibadetine serlevha yapmıştı.

Çok klasikti, bir intikal devresinde belki de tercih sebebi olacak bir husus ilâveleri yoktu. Belki sadece nakildi, ama bir sarayı restore edilecek bir abideyi kılına halel gelmeden nakledecek eşi bulunmaz çapta bir «Ceraskal» gibi nâkil.

Şu kadarını söyleyeyim ki, onların üzerinde kafa yordukları konuları, değil nakledebilmek için biraz olsun anlayabilmek için dahi bugünün standartlarından üstün anlayış ve cehd gereklidir.

Cenazesinde bulunamadığım büyük İslâm âlimine borcumu (Okuyucularımın da minnet ve muhabbet borcunu) böylece ödemeye çalışıyorum.

Eserleri arasında şüphesiz İst. Üniversitesi tarafından bastırılmış bulunan «Hukuku İslâmiyye ve Islâhatı Fıkhiyye Kamusu» isimli altı ciltlik eseri en muhalledidir.

Âlimin ölümü dedim de kâfiyesi tedâî ettirdi. Zâlimin ölümü. Allah ilme ne kadar büyük şeref bahşetmiş. Zalimlerin diriminde varlık, ölümünde rahmet sebebi olmak şerefi bile âlime verilmiş. Âlimimize son yolculuğunda milletçe rahmetler...

SON HAVADİS

BİLMEN

Maruf EVREN

Hiç bir şey yapmamış olsaydı. Ve şu fâni dünyada geçirdiği 85 yıl içinde sadece ve sadece «Büyük İslâm İlmihali» ni vermekle yetinse idi «Büyük âlim» olması için yeterli idi.

Musalla taşına konulan baş ucundaki imam sarıklı tabutun içinde çarşamba günü toprağa verilen bir âlim değil, ilmin tâ kendisi idi. Cenabı Allah insanlara verdiği ilmî kaldırmayı dilediği zaman ilmî değil, âlimleri alır.

Alimler gidince de verdikleri ilmin ne kadarı kalır Onu da Cenabı Allah bilir. Ancak bu madde âleminden mânâ âlemine göçmüş olan zatı şerifin herhalde İslâm âlemine verdiği ilim bir hayli devam eder. Çünkü ilmî gibi, ahlâkı fazileti, inancı, sevgisi de köklü idi. Ve eserleri de tıpkı bu meziyetleri gibi riyadan uzak ve sağlamdı. «Büyük İslâm İlmihali» hemen hemen her Türk müslümanın evine girmiştir ve girmelidir. Dini bu eserden öğrendik, kitabın muhtevası ebediyete kadar kalacak ve İstanbul Müftüsü Ö. N. Bilmen imzası da bu eserle birlikte ölmezler arasına girecektir. Zaten bu isim bütün müminlerin kalblerine silinmeyecek şekilde işlenmiştir de.

Uzun yıllar Diyanet İşlerini dirayetle yürüten bu muhterem zatın cenaze namazını kıldırmak, hiç olmazsa onun dünyevî rütbesine erişmiş bir kişiye yakışırdı. Öyle de oldu. Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Dr. Lütfü Doğan bu büyük zatın cenazesinde bulunmak için Ankara'dan kalkıp gelmiş Fatih camii avlusunu dolduran onbinlerce kadınlı erkekli cemaatin önünde yer almış ve namazı da kıldırmıştır. Yakışanı bu idi. Cenaze başında veciz bir konuşma yapan İstanbul Vaizi Abdurrahman Şeref Beyefendi konuşmasının ortasına geldiğinde dayanamamış cemaatın hıçkırıklarına o da göz yaşları ile katılmıştır. Yalan olmasın ama son yıllarda gördüğüm en büyük cemaati bulunan cenaze galiba bu idi. Halk sokaklara dökülmüş Fatih'den Edirnekapı kabristanına kadar kendisi «Omuzlarda götürülmesi» vasiyetinde bulunmasına rağmen eller üzerinde taşınmıştır.

Netice olarak millet için çok büyük bir değer olan gerçekten bir âlim kaybedilmiştir. Cenabı Allah'tan bu âlime rahmet dilemek niyazından başka elimizden hiç bir şey gelmiyor. Dileyelim bu âlimin yerini dolduracak yenilerini müminlere nasip etsin. Yoksa yeri kolay kolay dolacak bir kişi değildi.

Allah gani gani rahmet eylesin.

BİZİM ANADOLU :

Sahir ÖZBEK

Büyük İslâm aliminin cenaze namazını kılan onbinin üzerindeki mahşeri cemaat.

Ömer Nasuhi'nin ölümüyle bir ilim güneşi daha battı.

Ömer Nasuhi Bilmen'i sevmiyenler sevmesini bilmeyenlerdir. Fatih camii şerifi avlusundan taşan 10 bine yakın mümin bu sözleri heyecanla dinliyordu, konuşan Abdurrahman Şeref Yazıcı Hoca idi. Biraz önce Diyanet İşleri Başkan Vekili Lütfü Doğan namazı kıldırmıştı. Fatih bu ismi aldığından beri böyle kalabalık bir cenaze görülmemişti. Kadın, erkek, çocuk bir bütün olarak Ömer Nasuhi Bilmen için Fatih'e birikmekteydi.

Camide toplu namaz kılındıktan sonra herkes son görevi yapmak için sel gibi tabutun başına koşuyordu.

Yüksek İslâm Enstitüsü, İmam Hatip Okulu talebelerinin gözleri ıslaktı.

Bir bilim adamı için en büyük şeref Ömer Nasuhi Bilmen Türkiye'yi aşıp İslâm âlemine yayılan bir mektep, Amerika'da okutulan bir dersti. Günümüzde isim başlarına ünvan dereceleri yazılanların dışarıda basılan kitapları yoktu. Proflar için hayal olan bu şerefe Ömer Nasuhi Bilmen bir şaheser olan İslâm Hukuku konusu ile ulaştı. Bu dev eser ayrıca İtalyancaya çevrilmiştir.

ERZURUM'DAN GELEN BÜYÜK TÜRK ÖMER NASUHİ BİLMEN

1300 (Milâdî 1884) tarihinde Erzurum'da doğdu. Babası o günlerin ulemasından Hacı Ahmet Efendidir. Tahsilinin başlangıç kısmını amcası Ahmediye Medresesi Müderrisi Abdurrezzak İlmî Efendiden ve zamanın Erzurum Müftüsü olan Narmanlızade Hüseyin Hâki Efendiden

yapmış bu iki âlimin ölümü üzerine İstanbul'a gelerek 1324 yılında Fatih dersiamlarından Tokatlı Şakir Efendi-ye intisap etmiş ve iki yıl sonra icazet almıştır.

İstanbuldaki eğitim devresi 1326 yılında Medresetül Kuzat'a imtihan kazanarak girmiş ve hukuk tahsil edip 1329 yılında Aliyyülâlâ derecede birincilikle diploma al-mıştır. Bunu takiben de Ruus imtihanını kazanarak Fatih dersiamlık payesini almıştır.

Bu tarihten sonra Ömer Nasuhi Bilmen Efendi Fa-tih camii şerifinde öğretimde bulunmuş. Dârûlhilâfede, ve medresetül vaizinde fıkıh, usulü fıkıh dersleri okut-muş, Sahan medresesi âli kısmı kelâm müderrisliği yap-mış onbeş yıl da Darüşşafaka'da ders vermiştir.

MEMURİYET HAYATI

1329 tarihinde memuriyete başlamış, fetvahane âli memuru olmuş, te'lif heyeti azalığına getirilmiş Mahke-mei Temyize tayin olunmuş ve 1338'de Meclisi Tetkikatı Şeriye Dairesi azalığına atanmıştır.

1926 İstanbul Müftülüğü Muavinliğine tayin edilmiş 1943'te İstanbul Müftüsü, 1960 da Diyanet İşleri Başkan-lığına getirilmişti. Ömer Nasuhi Bilmen bu vazifeden emekli olmuştur.

ESERLERİ DIŞARDA OKUNAN ALİM :

İslâm âleminin büyük âlimi Ömer Nasuhi Bilmen'in çeşitli eserleri vardır. İstanbul Üniversitesi yayınlarından olan 6 ciltlik «İslâm Hukuku Kamusu» Hukuku İslâmiyye ve Istılâhatı Fıkhiyye Kamusu dünya çapında üne sahip hukuk âbidesidir. Ayrıca Büyük İslâm İlmihali ve Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Tefsiri ve Meali Alisi, Kur'an-ı Kerimden Dersler ve Öğütler, Yüksek İslâm Ahlâkı...